

RIIGIKOGU

IV koosseis.

IV istungjärk.

76. koosolek.

3. juulil 1930.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.
3. Vabariigi Valitsuse vastamine A. Kärneri küsimisele veneaegsete pensionäride toetamise kohta.
4. Vabariigi Valitsuse vastamine arupärimisele liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme-Tallinna vahel.
5. Eesti-Norra vahelise kurjategijate väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni kinnitamise seadus — III lugemisel.
6. Kaitseseisukorra seadus — III lugemisel.
7. Avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadus — I lugemisel.
8. Järgmise koosoleku määramine.

Koosoleku avab teine abiesimees R. Penno kell 10.15 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi
A. Tõllassepp.

1. Päevakorra täiendamine.

Teedeminister A. Jürman'i ettepanekul täiendatakse päevakorda 2. punktiga — Vabariigi Valitsuse vastamine arupärimisele liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme-Tallinna vahel.

2. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis:

Eesti Vabariigi 1931/32. a. kulude ja tulude eelarve arvel lepingute sõlmimise ja eelkrediitide määramise seaduse rahasjanduse komisjoni laiendatud koosseisu.

3. Vabariigi Valitsuse vastamine A. Kärneri küsimisele veneaegsete pensionäride toetamise kohta.

Hariduse- ja sotsiaalminister J. Hüneron: Rkl. Kärneri küsimisele veneaegsete pensionäride toetamise kohta on mul au Vabariigi Valitsus nimel järgmist vastata. Valitsus on maailmasõja invaliidide ja teiste veneaegsete pensionäride raske seisukorra lahendamise küsimust

arutanud käesoleva aasta riigi eelarve arutamise puhul, ja on sellejuures selgusele jõudnud, et temal ei ole võimalust selle seisukorra parandamiseks käesoleval majanduseaastal raha leida, mida riigi eelarvesse võiks üles võtta. Praegu on valitsus selle küsimuse uuesti võtnud kaalumisele ja asunud sellele seisukohale, et neilt invaliididelt seda väikest toetust, mida nad praegu saavad, ära ei võetaks, kes teisel teel, see on mingisuguse tööga, sisetulekut saavad. Edasi on valitsusel kavatsus uue eelarve ettevalmistamisel seda küsimust täies ulatuses jälle kaalumisele võtta, tehes mis võimalik, et summasid leida, mida võiks võtta eelarvesse veneaegsete pensionäride seisukorra parandamiseks. Vahepeal ei ole valitsusel võimalik pensionäride toetamise seadust revideerimisele võtta sellepärast, et revideerimisel ei ole mingisugust mõtet ega sihti, kui ei ole pensionäride seisukorra parandamiseks raha kulutada.

4. Vabariigi Valitsuse vastamine arupärimisele liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme-Tallinna vahel.

Teedeminister A. Jürman: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Vastuseks Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanekule liikumisühenduse kitsenduste kohta Nõmme-Tallinna vahel, on minul au Vabariigi Valitsus nimel järgmist seletada:

Alates 1. maist s. a. tõsteti reisijateveo tariifid üleriiklikult kõikidel raudteeliinidel 15% võrra, arvesse võttes, et maksuselev tariif reisijateveo läbi tekkinud kulusid ei katnud. Tariifi tõstmise vajadust tõendab asjaolu, et 1928./29. a. aruannete järele oli raudteel reisijateveost üldkulu 5.839.777.— ja üldtulu sama aja jooksul 5.367.729.— Seega on reisijateveost raudtee puudujääk Kr. 472.000.— ümmarguselt.

1929./30. a. aruanne ei ole veel lõpetatud, kuid seniste kokkuvõtete järele tuleb oletada, et üldpilt 1928./29. a. võrreldes ei parane.

Et riigi eelarvet selles osas tasakaalu viia ja üldtähtendatud puudujääki katta, leidis Vabariigi Valitsus ainukeseks abinõuks reisijateveo tariifi tõsta. Raudtee-

valitsuse poolt esitati veotariifi nõukogule sellekohane reisijateveo tariifi muutmise ja täiendamise kava, mis tariifinõukogus peale mitmekülgset läbikaalumist ühel häälel vastu võeti, ja missugune otsus 1. maist s. a. maksma pandi.

Vabariigi Valitsus, kellele nimetatud tariifi muutmise ja täiendamise kava Tariifinõukogu seaduse põhjal kinnitamiseks esitati, võttis tema esitatud kujul vastu 16. aprillil s. a.

Meie võime raudtee puudujääki kahelt seisukohalt vaadelda, ja teda katta. Üks tee oleks kulude kokkutõmbamine, teine tee tulude suurendamine. Ma tahan näidata andmetega, missugune seisukord meil praegu välja kujunenud raudtee tulude, kulude ja teenijate arvu juures, kui neid võrrelda teiste riikide raudteedega. Ma võtan praegu järgmised andmed; nimelt tulud ühe km pealt kroonides, siis paistab, et Eestis olid tulud 12.954, Lätis — 11.660. Sellejuures ma toon otsekohe ka kulud, et siis ülejääki näha. Kulud olid Eestis 9.929 krooni, seega oleks siis ülejääk 1 km pealt Kr. 3.025. Lätis oli kulu 11.660, tulu — 9.743, seega ülejääk Lätis Kr. 1.917; Soomes 17.193 tulud, kulud — 14.303, seega oleks ülejääk 2.890, Poolas 26.000 tulud, kulud — 21.000, ülejääk oleks 5.000, Leedus 8.064 on tulud, kulud — 7.241, seega ülejääk oleks 823. (A. O i n a s, stp: Kas kroonides?) Jah, kroonides. Saksas 84.321 tulud, kulud — 69.513, seega ülejääk 14.808. Kõige suurem ülejääk. Taanis 50.800 tulud, 48.202 kulud, ülejääk 2.598. (A. O i n a, stp vahelhüüe.) Jah, see on üldiselt kõik, terve raudtee sissetulek, väljaminek ja ülejääk. Rootsis tulud 31.686, kulud — 25.828, ülejääk — 5.858 ja lõpuks Norras tulud 19.998, kulud üldse 20.295, seega on seal miinus 297.

See näitab, et meil ülejääk võrdlemisi madal, meist on mitmed riigid suurema puhastuluga. Iseäranis suure ülejäägi annavad Saksa raudteed.

Nüüd, kui arvatakse, kas meil on võimalik raudtee kulused kokku tõmmata, peame vaatama, kuipalju meil on teenijaid raudtee üksuse kohta. Sellejuures ma kasutaksin andmeid, nimelt kuipalju ühe kilomeetri peale tuleb raudteeteenijaid ja palju tuleb teenijaid tuhande rongikilomeetri peale. See viimane oleks kõige õigem, sest siin on ka liikumise tihedus arvesse võetud. Sellest selgub, et oleme paremas seisukorras. Andmed näitavad Eesti kohta, et 1928./29. a. teenijate arv tee km peale on 4,6 ja teenijate arv 1000 rongikilomeetri peale tuleb 1,1, Lätis 5,86

ja 1,95 — kõrgem, Soomes 3,40 ja 1,09 — meist madalam, Poolas 11,3 ja 1,30, Leedus 4,11 ja 1,84, Saksas 13,15 ja 1,08, Taanis 6,95, teist arvu ei ole teada, Rootsis 3,66 ja 1,08, Norras 3,13 ja 1,14. Kui võtame viimased arvud, mis kõige õigem paistab olevat, see on, palju tuleb teenijaid 1000 rongikilomeetri peale, siis näeme, et Eestil on 1,1, Eestist vähem on ainult Soomes, Saksal ja Rootsil, aga see vahe on väikene. Saksal 1,08, Soomes 1,09, meil 1,1. See on väga väikene vahe meie kahjuks. Teistel riikidel on see arv palju kõrgem, isegi naabril Lätil 1,95 ja Leedul 1,84. Sellest võime öelda, et etteheited, nagu oleks meil raudteel juba üleliiga suur koosseis või palju teenijaid, ei ole õiged. Siis on veel kavatsus Vabariigi Valitsusel uute teede avamisel seda koosseisu kärpida. Sellest ei või oletada, et meie saaksime oma raudteed tasakaalu viia tulude ja kulude suhtes selles mõttes, et võiksime palju kulusid kärpida ja kulude kärpimist ette võtta teenijate koosseisu vähendamise mõttes. Jääb üle teine tee, vaadata, kui suured on meie sissetulekud, meie tariifid. Kui meie oma tariifide osa võrdleme teiste riikide tariifidega, kas inimesteveo tariifidega, piletitega, või kraamiveo tariifidega, siis võime otsekohe leida, et meie siin pea kõikidest teistest riikidest oleme oma tariifide poolest kõige odavamad. Ma teeksin siin võrdluse. (B. E i l m a n, stp: Need tariifid jätavad väga palju soovida.) Milles? (B. E i l m a n, stp: Üldse selles, et nad on raskenduseks sõitjale.) Üldtingimustes. Ma räägin nüüd ainult tariifidest. Kui tariifide juures võtame võrdluse alla umbes samad riigid, mis ma võrdluseks tõi kulude juures, siis selgub üht. Eesti kohta on siin välja toodud nii II kui III klassi võrdluseandmed. Ma võtaksin III klassi võrdluseandmed, mis rohkem kasutamist leiavad. Eestis on reisijateveo maks ühe kilomeetri pealt Eesti sentides 2,1. Kui võtame Eesti 100, et teisi võrdlusi saaks läbi viia, siis näeme, et Lätis on see 2, see oleks 95, seega oleks Lätis vähe odavam. See on Lätis seepärast, et ta on oma tariifide alal ühesuguse tariifi sisse viinud, kuna meil on aga kauguse järele arenevad tariifid. Seepärast näeme, et Lätis seisukord otsekohe muutub, kui ostame kaugema maa peale pileti. Meil on differentiaaltariifid ja Lätis on need esialgu küll odavamad, aga pärast kaugema maa kohta muutuvad kallimaks. Soomes on 2,62, see on 120 ehk 20% kallimad kui meil. Poolas — 2,75, s. o. 131. Leedus — 2,96, see oleks

141. Saksas — 3,04, see oleks 145. Taanis — 5, see oleks 238. Rootsis — 6,5, see oleks 309. Nii näeme, et meie tariifid on kõige odavamad, kuna tariifid teiste juures on isegi 200% kõrgemad kui meil. See on reisijateveo kohta. Samuti kui meie võtaksime ja jälgiksime kaupade vedu, siis näeme, et kaupadeveos meie tariifid on tunduvalt odavamad, kui paljude teiste riikide tariifid.

Kui meie lähiksime edasi peaküsimuse juurde, see on Nõmme-Tallinna vahelise raudteesõidu tariifide juurde, siis peab siin ütleva, et Nõmme ja Tallinna vahel on raudteetariifid võrreldes nende tariifidega, mille üldised normid ma siin ette kandsin, märksa odavamad. Ja see hinnaalandus on odavam kuni 40% üldtariifidest. Ja kui meie lähemalt vaatame seda väidet, mis toodi ette, et Nõmme raudteeliin, Nõmme ja Pääsküla raudteeliin annab suurt ülejääki, et Nõmme raudteeliinist saab raudtee suurt tulu, üle 10.000.000 senti, mis ta puhastuluna ära kasutab, siis on see väide ekslik. Ekslik sellepärast, et arupärijad tõid ette ja võtsid puhastuluna üldülejäägi, mida ei või meie puhastuluna sugugi võtta. Arupärijad ei võtnud arvesse sugugi, et see raudteeliin vajab ka amortisatsiooni, ja et meie peame sellest tulust, mis tõesti ulatub 10 miljonini, maha arvama amortisatsiooni. Ja kui meie amortisatsiooni võtame, amortisatsioon on võetud minimaalne, seda kava ei taha ma üksikasjalikult ette kanda, mis kaugele viiks, — siis tuleb järeldada, et Nõmme-Tallinna liin ei anna 10 miljonit senti puhast, vaid puhassumma võiks olla 39.871 krooni, mida võiks puhtaks ülejäägiks nimetada. Ja nüüd, kui meie tahaksime kapitali pealt protsenti saada, ja iga ettevõtte peaks kapitali pealt protsenti kandma, siis vaadake, see teeb ümmarguselt ainult 3% välja. Ei või öelda, et meie üldraudtee samasugust protsenti ei anna. Kogu riigi raudtee annab niisamasuguse protsendi. Nagu teate, inimesteveost saime kahju üle 40-ne miljoni, aga kraamivedu tasub mõnes osas ennast ära, nii et umbes samasuguse protsendiga võime arvestada üldraudtee juures. Nõmme liini juures aga kraamivedu ei ole. (O. Gustavson, stp: On kuulda, et kraamiveo hindu tahetakse alandada.) Kraamiveo hindasid alandada ei või, kui seda teeksime, siis kaoks raudtee sissetulek ja jookseksime miinusesse. Nii siis, kraamiveost saame rohkem ülejääki kui piletit müügist. Nii näeme, et Nõmme raudteeliin, millesse kapital sisse on pandud,

amortisatsioon maha arvates, töötab samuti nagu üldraudteed. Sellega ei saa siis etteheiteid teha, nagu tahetaks Nõmme-Tallinna liini ära kasutada tuluallikana, suurest puhaskasust rääkimata. (A. Oinas, stp: See kalkulatsioon käis endiste hindade kohta.) Sissetulekud on võetud küll endiste hindade järgi, tõstetud hindade kohta on mul kahe kuu andmed, ja selle juurde tulen ma hiljem tagasi. Sellega langeb ära etteheide, et Nõmme-Tallinna liin suurt ülejääki annab. Pean siinkohal tähendama, et Nõmmele pileti hind harilikult pileti hinnast kuni 40% odavam on. Praegu makstakse Tallinnast-Nõmmele pileti eest 18 senti, üksikpiletit kasutades; kui ostetakse abonementpiletit, siis on hinnaks 14,5, ümmarguselt 14 senti. Kui võtta kuupilet ja arvestada seda, et üks kord päevas sõidetakse Tallinna ja tagasi, siis tuleks üks ots kõigest 10 senti. See on sama odav kui Tallinna tramm. 8½ kilomeetrit sõita 10 senti eest, mis vastab trammiliini sõiduhinnale — ei või keegi öelda, et see kallis on. Nii on siin võimalikult palju vastu tuldud.

Kui vaatame, kuidas Nõmme elanikud ise ära kasutavad võimalust odavalt sõita, peab ütleva, et Nõmme elanikud seda mitte ei kasuta. Suurem osa Nõmme-Tallinna pileтите müügist saadud sissetulekust on tulnud üksikpiletite müügist. Üksikpiletid on sisse toonud 60%, kuupiletid — 32% ja abonementpiletid kõigest 8%. Ei või öelda, nagu oleksid üksikpiletite tarvitajad juhuslikud sõitjad. Juhuslikud sõitjad sõidavad rohkem suvekuudel, aga ma lasin kokkuvõtteid teha ka talvekuude kohta, ja siin tuli ilmsiks, et suurem osa Nõmme elanikke kasutab üksikpileteid, ning ei ole tarvilikul määral kasutanud abonementkaarte, rääkimata kuupiletitest. Arupärijad võivad ette tuua, et vaadake, vaesed inimesed ei jõua endile kuupiletit osta, sest neil ei ole korraga suuremat summat, mis ulatub ligi 5 kroonini, välja maksta. Siin pean tähendama, et on ainult mõned üksikud juhud, kus inimene tõesti nii vaene on, et ei või seda summat korraga välja maksta. Siiski, ma arvan, kui inimene üldse teenib, palka saab, siis tal võimalik peaks olema ka kuupileti hind korraga välja maksta. Ja veel vähem tuleb maksta korraga — kui osta abonementkaart. See ei ole seotud üksiku isikuga, selle muretsemiseks võib 2—3 isikut kokku astuda ja seltsis lunastada pileti, sellega võidavad nad palju. Ja kui seda kõike ei ole tehtud, siis on see tõenduseks, et küsimus ei ole nii

terav, kuivõrt aeti ta teravaks üksikute isikute poolt.

Enne kui o/ü. „Mootor’ile“ sõidufoa andmise asja puudutan, lähen edasi teise küsimuse juurde, nimelt rkl. Kingu poolt toodi ette, et rongide liikumise korraldus Tallinna-Nõmme vahel jätvat väga palju soovida, ning ei olevat küllalt soodne. Selle kohta oleks järgmist tähendada: Nõmme elanikkudele Tallinnaga ühenduse pidamise soodustamiseks on ära tehtud kõik raudteevalitsuse poolt, mida riigi rahalised ressursid seni on lubanud. Nii on praegu Tallinna-Nõmme vahel sõiduplaani järgi käigus igapäev 43 paari elektrironge, 2 paari aururonge ja 3 paari mootorronge, kokku 48 paari ronge, aja vältel arvates kella 5-st kuni kella 2-ni, see tähendab 21 tunni jooksul. Elektrirongi koosseade — mootorvagn pluss 4 klassivagunit — sisaldab umbes 325 istekohta. Rongid väljuvad päeval vaheaegadega 13 kuni 30 minutit.

Elektrirongide tegelik keskmine kasutamine on järgmine: 86 rongist on keskmiselt 63 rongi sõitjate arvuga vähem kui 200 sõitjat ühe rongi peale. 18 rongis on keskmiselt sõitjate arv 201—325 ja ainult neljas on sõitjate arv üle istekohtade arvu.

Peab aga tähendada, kui vaadata välismaal linna lähedale sõitvaid ronge, siis on need täis kiilutud, ja inimesed seisavad püsti. (A. O i n a s, stp: Ei ole.) Suuremalt osalt. (A. O i n a s, stp: Ainult pühade ajal.) Aga palju pikemat aega. Meil on ainult neljas rongis istekohtade puudus, kuid harilikul ajal ei tule puudust kohtadest.

Oleks otstarbekohasem saata elektrironge tihedamini ja väikesemate koosseadetega, kuid selleks puuduvad mootorid. Käesoleva 1930./31. a. eelarve järgi oli nõutud kaks elektrimootorit, kuid need summad said kustutatud eelarvest rahapuudusel.

On aga kavatsus eelseisval eelarveaastal katsuda veel mõni mootorrong juurde muretseda. (A. O i n a s, stp: Kiiremini peaksid käima.) Selle juurde tulen veel tagasi. Siis oleks võimalik kiiremini käima panna, mõnel ajal, näiteks õhtupoole, kus tung Tallinna-Nõmme vahel suurem. Kui võtta seda, kas on see aeg pikaldane, mis rong ära kasutab Tallinna-Nõmme vahel, siis peab ütleva, et varemalt, kus peatusekohti vähem oli, sõitis rong umbes 10 min. kiiremini seda vahet. Nüüd on peatusekohti juurde tulnud: V. Ameerika, Rahumäe, Hiiu, Kivi-mäe. Need võtavad teatud aja. Ja kui

seda arvesse võtta, et see tee on kallak, siis on raske näiteks V. Ameerika peatusekohal iga rongi peatust läbi viia, siin on rongi edasisõit raskendatud, sest tuleb vastu mäge minna, see nõuab aeglasemat sõitu ja sellega ühtlasi viidab aega.

Mis puutub Tondi peatusekoha avamisse, siis on selle peatusekoha avamine raskustega seotud ja ei saa seda avamist põhjendada kohalikkude elanikkude vajadusega, sest kohalikud elanikud tarvivad linna sõiduks mitte elektriraudteed, vaid linna trammi, mille peatusekoht ei ole kaugel. Nõmmel sõitjatest tarvitavad mõned üksikud Tondi peatust mahaminekuks. Kui rohkem peatusekohti avada, siis nõuab see ka rohkem aega rongi liikumiseks, sest peatumine nõuab umbes 3 min. aega.

Edasi peatuksin Nõmme uue jaamahoone ehitamise tarviduse juures, mille kohta rkl. Kingu poolt etteheiteid tehti. Rkl. Kink tähendas, et Nõmme vana jaamahoone oleks olnud küllalt kõlbulik. Ma pean tähendama, et lugu on teine, kui aru-pärijad ette töid. Ehitamise tegi tarvilikuks kõigepealt see asjaolu, et oli tarvis post-telegraaf ära mahutada jaamahoonesse. Post-telegraaf asus seni, erahoones, ja see ei ole kuidagi soovitatav, sest omanik võib igalajal lepingu üles öelda ja posti-telegraafi üleviimine, isegi Nõmmel nõuab väga suuri kulusid, mis ulatuvad miljonitesse. Seepärast on üldiselt meil põhimõte, et võimalikult igalpool, kus see vähegi on läbi viidav, mahutada posti ja telegraafi asutused riigihoonetesse, eeskätt raudteajaama hoonetesse, kus need vähegi ligidal on.

Sellelt seisukohalt tuli seda hoonet ümber ehitada, et posti ja telegraafi sinna sisse viia. Sellejuures selgus aga, et see hoone oli vana, põrandad ja palgid olid läbi mädanenud ja ahjud sisse langenud. Nii et paratamata oleks suurem ümberehitus hoone seisukohalt lähemal ajal ees seisnud. Kogu see ümberehitus ei ole maksma läinud 5—6 miljonit senti, nagu härra Kingu poolt ette toodud, vaid 35.820 krooni.

Siis on härra Kink siin puudutanud üht suurt liivavedamist rongidega terve talve läbi Pääsküla jaama liivaaukudesse, kust see varem arusaamatul kombel ära veetud, kujutades seda värvikates piltides, nagu oleks see kilplase töö. Siin võiks kinnitada, et Eesti ajal on raudteevalitsus Pääsküla liivakarjäärast liiva vedanud ainult raudteest kaugemal asuvast küljest, ning nende aukude täitmiseks vajadust ei ole

olnud ega ole. Küll tekkis ühenduses Tallinna-Pääsküla liini elektrifitseerimisega vajadus laiendada Pääsküla jaama teid. Selleks oli vaja täita Vene ajal kaevatud liivakarjääri üht külge, missugust tööd 1929./30. a. raudteevalitsus teostas: töötäolistega.

Edasi peatas rkl. Kink veel reisirijatele hädaohuta juurdepääsu võimaluse loomise juures Nõmme jaamas. Seal ei lasta jaama vastasolevast värvast Apteegi tänava otsast otse inimesi läbi jaama ees seisvatele rongidele. Siin pean tähendama, et seda on ka raudteevalitsus mitu korda arutanud ja leidnud, et see on hädaohuga seotud, sest siin on tegemist vastastikuse rongide liikumisega. Ühed rongid tulevad Pääsküla poolt, teised Tallinna poolt. Rongijuhid seisavad alati jaamapool küljes, ja kui Nõmme jaama poolt inimesi peale lastakse, seal on alati rongijuhid, kes näevad, kuidas inimesed liiguvad ja neil on kergem õnnetusi ära hoida. Aga kui seljatagant lubada inimesi rongile minna, siis võib kindlasti ette tulla õnnetusi, ning seal ei ole kedagi, kes selle järele valvaks. Sellepärast on takistuseks, et mitte igast küljest inimesed rongile ei saa minna. Seda ei ole ka välismaal uskij. Tuuakse ette, et need, kes tulevad Apteegi tänava poolt, et neil tuleb suur ring teha. See ei ole õigustatud. Seal ei ole rohkem kui ühest otsast 35 sülga ja teisest otsast 55 sülga, mis lühike maa ja mida kergelt võib ära käia. Üks või paar minutit võib varem välja tulla, et õigel ajal rongile pääseda. (E. J o o n a s, stp: Viimasel silmapilgul tuled ja jääd alati maha! — Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Tehke jalakäijatele viadukt, hobuste jaoks ei ole tarvis!) Tunneli läbitegemine läheks maksma miljonid. (E. J o o n a s, stp: Tartus on viadukt vanadest rööbastest!) See võiks kaalumisele tulla, kui raha on, aga viadukti tegemiseks läheksid miljonid sendid.

Nüüd mis puutub Rahumäe jaama, siis härra Kingu poolt toodi ette, et Rahumäe jaama juures olevat umbes samuti, et Rahumäe jaama juures olevat nagu loodud hii-relöks. See on õigus, et siin on kardetav punkt. Raudteevalitsusel on kavatsus teine platvorm teha, et üks oleks Nõmme pool ja teine Tallinna pool. Nüüd tahetakse seda võibolla töötäolistega käesoleval talvel teostada.

Edasi toodi ette härra Kingu poolt pikemalt raudteel piletitrahvi võtmise asja, põhjendades sellega, et see olevat nagu välja mõeldud selleks, et raudteeteenijatele

preemiat muretseda. Seda ei ole. Põhjus, miks seal trahvi võetakse, on, et ära hoida piletita sõitjaid. Nõmme ja Tallinna vahel on lühikene maa, on töötamas 2—3 konduktorit, kuna härra Kingu poolt soovitatud nõuande järele, et peaks müüma rongis pileteid, siis kui rong on täis, on vaja ametisse panna 6 konduktorit, et kõigile pileteid müüa — see tõstaks aga kulu. Et kulusid ära hoida, et niipalju konduktoreid ametisse ei tuleks panna, on ainukene tee piletita sõitmine ära hoida trahvivõtmise teel. Teist teed ei ole praegu ette näha.

Nüüd läheme viimase osa juurde, see on, mis puudutab Tallinna Nõmme vahel kavandatava omnibuse liikumisesse, mille kohta Teedeministerium luba ei andnud, kui o/ü. „Mootor“ pööras Teedeministeriumi poole loasaamise asjas, et temale antaks õigus Nõmme ja Tallinna vahel omnibuse liini pidada, kusjuures sõidupiletihind oleks olnud 20 senti. Teame, et praegu Nõmme liini kaugus on 8½ km Nõmmelt Tallinna. Raudteerongil on pilet 18 senti, ja see hind langeb kuupiletiga kuni 10 sentini. Sellest näeme — sellejuures on ka Punaseristi maks ühes arvatud — et võib sõita kuni 50% odavamalt, kui uus kavandatav omnibuse liin oleks hakanud võtma. See on niisama odav, kui Tallinna tramm veab. Kui võrdleme seda, kuidas o/ü. „Mootor“ seni on inimesi vedanud Tallinnas, siis selgub järgmist: Veneturg-Kose pargi lõpuni on 7 km, tähendab vähem kui Nõmme ja Tallinna vahel, selle pealt võtab o/ü. „Mootor“ 45 senti, kuna Nõmmele tahtis 20 sendiga ära vedada. Tõuseb küsimus, kas o/ü. „Mootor“ ei teeni liiga palju. Me näeme, et kõik teised liinid, mis meil olemas, on palju vähemad. Veneturg-Pirita on 6 km, ja võetakse 40 senti, Soo-Jakobsoni tänava ühendus, 4,5 km, võetakse 20 senti, see on 50% rohkem, kui Tallinna-Nõmme vahel.

Neist andmetest, mis o/ü. „Mootor“ on esitanud, võime näha, et temal siiski tuleks see sõit kallim, zirka 38 senti. Aga meie teame, et o/ü. „Mootor“ võtab lühemate maade juures üle 100% rohkem, näiteks Veneturg-Kose pargi ühendus, siis võib arvata, et o/ü. „Mootor“ palju teenima peaks. Kuid praeguste andmete järele ei ole ta teenistus suur, sest ta isegi ei suuda oma laenude pealt, mis osalt riigi pankadest tehtud, täit protsenti maksta ja on igal aastal palvega pööranud protsendi alandamise saamiseks. See näitab, et o/ü. „Mootor“ praeguste hindade juures, mis ulatavad 100% kõrgemale, kui tema kavatsatud liinil, ei suuda õieti töötada. Võib arvata,

et on võimata ette näha, et ta võiks töötada siis, kui alandab oma hinda poole võrra, kuna liikumine Tallinnas on palju suurem, kui Tallinna ja Nõmme vahel, kus ta vahel peaks tühjalt sõitma, nagu seda vahel mootorrongi teeb. Ei saa oletada, et see oleks tõsine kavatsus olnud, vaid see oli ette võetud lihtsalt selleks, et konkurentsi luua. Oli ette näha, et nemad varsti selle liini sulgevad. Oli tarvis meeolelu luua, et see samm, mis Vabariigi Valitsus astus, et see ekslik oli. Et selleks meeolelu luua, tuldi ettevõttega välja. (L. Johnson, stp: Mis huvi oli nendel meeolelu loomiseks?) Mina ka sellest aru ei saa, kuid muud põhjust ei saa ette tuua. (K. Baars, tõer: Aga temale oleks võinud trahv peale panna.) Kuidas trahvi peale?! Meie oleksime aidanud teostada ühe ettevõtte loomist, millest on ette näha, et see kokku langeks. (Pahemalt poolt: Ei, seda ei tea.) Seda võib teada sellepärast, nagu ma juba ette tõin, et see ettevõtte ei suuda oma kohustusi täiel määral täita, isegi paremates tingimustes töötades, kuidas suudab ta oma kohustusi halvemates tingimustes täita, jääb mõistatuseks. Kui on ettevõtted kokku varisenud, on Riigikogus hoiatatud ja isegi valitsusele etteheiteid tehtud, et siin on üht või teist ettevõtet soodustatud, laenu antud ja kergel käel ettevõtted loodud, mis on riigile palju raha maksma läinud, siis oli loomulik siin selle ettevõtte asutamist mitte lubada, kus oli silmaga näha ja kalkulatsioonid näitasid, et siin ei ole ühe terve ettevõttega tegemist. (M. Juhkam, tõer: Üldiselt jättis see niisuguse mulje, et teie kardate võistlust.) Võistluse kartust ei olnud. Sisuliselt võttes ei oleks see ettevõtte paremusi andnud. See oli kallim kui raudtee. (Vahelhüüded.) See väike maa, mis turult on Tallinna jaama, see on igatahes lühem maa, mis Tallinna linna suurem osa kodanikkudest peab käima. Ka Nõmme kodanikud on sunnitud veel pikemat maad jala käima, kui Tallinna linna turult Baltijaama. Ega see tee ei ole nii ülepääsematu pikk, turu ja Balti jaama vahe, seda võib igaüks jala ära käia, ilma et see raskust teeks. Siin on Tallinna linnal kavatsus, et tuleks trammiliin läbi viia, mis tuleb turult ja viib Balti jaama. (Vahelhüüed.)

Mis üldiselt puutub sellesse, nagu oleks üheks põhjuseks omnibuseliini ärakeelamisel olnud võistluse kõrvaldamine raudteeliiniga, siis peab tähendama, et välismaal on see loomulik põhjus. Välismaal püütakse ära hoida paralleel-liikumist. See on üldiselt tunnustatud ja igal rahvusvahelisel

kongressil on räägitud, et oleks kapitali asjatu mahutamise, kus luuakse paralleel-liikumised isegi seal, kus need palju soodsamad oleksid. (E. Kingu, stp vahelhüüe.) Siin on niivõrt suur lahkumine, — ma ütlen, kuigi oleks see olnud üheks põhjuseks, kuna välismaal on see loomulikuks põhjuseks olnud, takistada paralleel-liikumise loomist, siis ei oleks meil see soodustusi loonud, see liin oleks tulnud palju kallim, 100% isegi; oli ette näha, et see ei ole kestev, oleks varsti kokku varisenud, mispärast mõtet ei olnud selle avamiseks luba anda.

E. Kink (stp): Arupärijad ei ole antud vastusega rahuldatud, ja teen ettepaneku,

pidada läbirääkimised järgmisel arupärimis-koosolekul, silmas pidades, et see täna võeti päevakorda alles hiljem.

Ettepanek võetakse vastu.

5. Eesti-Norra vahelise kurjategijate väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni kinnitamise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Rei.

Seaduseelnõu võetakse vastu paragrahvide viisi ja terve sisu korraga.

6. Kaitseseisukorra seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Teemant.

Riigikaitse komisjoni kaasaruandja J. Soots.

Juhataja: Seaduseelnõu III lugemisel jääb paragrahvide teksti ettekandmine ära.

Pealkiri ja § 1 võetakse vastu.

O. Gustavson (stp, § 2. puhul): Kordan II lugemisel tehtud ettepanekut, § 2 võtta vastu järgmiselt: § 2. Kaitseseisukorra väljakuulutamise otsuse esitab Vabariigi Valitsus viivitamatult, hiljemalt aga 24 tunni jooksul, Riigikogule kinnitamiseks.

Ettepaneku põhjenduseks oleks mul ette tuua järgmist. Meil on üldse kaitseseisukorra seaduses väga vähe arvestatud parlamendi õigustega. Võiks öelda, et kuskil maal ei ole parlamendist nii ignoreerivalt mööda mindud kaitseseisukorra seaduses,

kui meie demokraatlikus vabariigis, mis loetakse demokraatlikumaks terves ilmas. Teistes riikides loetakse kaitseisukorra väljakuulutamise niivõrt tähtsaks sündmuseks, et parlament on kohustatud kokku astuma niipea, kui valitsus või president kaitseisukorra välja kuulutab. Inglismaal 1920. aasta seaduse põhjal peab parlament kokku astuma 5 päeva pärast kaitseisukorra väljakuulutamise otsust, et omalt poolt kinnitada valitsuse korraldust. Kui parlament kokku ei astu, siis kaotab see korraldus maksvuse. Prantsusemaal peab parlament kokku astuma 2 päeva pärast seda, kui president on piiramise seisukorra välja kuulutanud. Hollandi kaitseisukorra seaduses on öeldud, et riigipäev kutsutakse otsekohe kokku pärast kaitseisukorra väljakuulutamist.

Meil on mindud teist teed, meil lepikse ainult sellega, et Riigikogule teatakse viivitamata valitsuse otsusest. Siinjuures eeldatakse seda, et Riigikogule on teatatud, aga Riigikogu võib selle otsuse kinnitamisele võtta sel korral, kui ta koos ei istu, alles võibolla mitme kuu pärast. Tähendab, seisukord on tehtud nii mugavaks kui vähegi võimalik. Kui nüüd lugu nii on, et Vabariigi Valitsusel muud ei ole teha, kui ainult vastav otsus Riigikogule esitada, siis ei ole mingit takistust sarnase otsuse esitamiseks 24 tunni jooksul. Mingisuguseid raskusi see tõepoolest ei tee.

Neil põhjustel olemegi esitanud oma ettepaneku, et siin lähemalt öeldaks, mis-suguses mõttes tuleks mõista sõna „viivitamata“.

Juhataja: Rkl. Gustavson kordab ettepanekut, mis tehtud rkl. Jõeääre poolt II lugemisel.

Aruandja J. Teemant (lõpusõna): Olen vastu.

O. Gustavson'i ettepanek lükatakse tagasi.

§§ 2—3 võetakse vastu.

(§ 4.)

O. Gustavson (stp): Kordan II lugemisel rkl. Jõeääre poolt tehtud ettepanekut, § 4. teine lõige vastu võtta järgmiselt:

Jätab Riigikogu kinnitamata Vabariigi Valitsuse esitise kaitseisukorra väljakuulutamise kohta, kaitseisukord aga vahepeal on maksima hakanud, määrab Riigikogu oma otsuses ühtlasi tähtja, millal kait-

seisukord lõpetatakse. Selleks tähtjaks teeb Vabariigi Valitsus tarvilikud korraldused vahepeal tarvitusele võetud abinõude muutmiseks.

Kaasaruandja J. Soots (lõpusõna): II lugemisel ütlesin juba, et kui Vabariigi Valitsus on kohustatud viivitamata korralduse tegema kaitseisukorra ärakaotamiseks, siis on sellest küll.

Aruandja J. Teemant (lõpusõna): Olen vastu.

O. Gustavson'i ettepanek lükatakse tagasi.

§§ 4—7 võetakse vastu.

(§ 7¹.)

J. Soots (põl): Selle paragrahvi juures kordan II lugemisel tehtud ettepanekut, mis kõlab järgmiselt:

„täiendada § 7¹ kolmas lõige lausega: „kuid ainult sellelt seisukohalt, kas küsimuse otsustamine allus sisekaitse ülemale ja kas sisekaitse ülem talitas oma võimupiirides.“

Motiivid kandsin ette teise lugemise juures, aga lühidalt tahaksin neid veel meelde tuletada. Meie administratiiv kohtu korras on auk sees. Administratiiv kohtu korras on üles loetud isikud ja asutused, kelle otsuste peale võib Riigikohtusse edasi kaevata, kuid seal ei leia teie kindralkubernerit, Toomliikult ka sisekaitse ülemat. Ja kui ei leia, siis on ka selge, et see asja arutamise kord ei ole kohandatud selleks, et kindralkubernerit või sisekaitse ülema peale esitatud kaebusi läbi vaadata. Aga kui kaebused siiski on esitatud, siis Riigikohus pidi seisukoha võtma, ja ta ka võttis seisukohti. Aga need seisukohad on olnud mitmesugused. 1920.—1925. aastani on Riigikohus neid kaebusi arutanud ainult vormilisest küljest ja jätnud sisulise külje puutumata. Alates 1925. a. on aga Riigikohus asunud kindralkubernerit otsuste sisulisele arutamisele, millega on võtnud enesele nende küsimuste lahendamise, mis nende kompetentsi kuulub, kes riigi julgeoleku eest vastutavad. (J. Tõnnisson, rhv: Ega seal midagi katki ei ole.) Võibolla et seni midagi katki ei ole läinud, aga mina arvan, et siin võib ka midagi katki minna, ja et see küsimus tahab lahendada. Selle küsimuse selgitamiseks võiksin mõne näite tuua. Oletame, et kindralkuberner, või tulevikus sisekaitse ülem, saatis ühe isiku Tallinnast, kus kaitseisukord maksab, välja, motiveerides

oma otsust sellega, et temal olevate andmete järgi selle isiku Tallinnas viibimine võiks mässu või vastuhakkamise välja kutsuda, mis võiks nii suureks kujuneda, et maksvale riigikorrale hädaohtlik. Endise korra järgi Riigikohus kaalus kõigepealt, kas kindralkuberneril või sisekaitse ülemaal on üldse õigus kedagi Tallinnast välja saata. Leidis, et oli õigus. Siis vaatas kohus, kas kindralkuberneril otsus on tehtud seaduslikus korras. Leidis, et on tehtud. Ja kui see nõnda, siis endisel ajal Riigikohus kaugemale ei läinud, vaid jättis kaebuse tagajärjeta. Aga nüüd, uuema korra järgi, ei lepi Riigikohus sellega. Ta nõuab, et esitagu kindralkuberner talle andmed, kas selle inimese jätmisel Tallinna tõesti oleks tekkinud vastuhakkamine või mäss. Leiab, et seda kindralkuberner on suutnud tõendada. Edasi seab ta küsimuse üles, kas see vastuhakkamine või mäss oleks kujunenud hädaohtlikuks Eesti riigile, ja leiab, et see põhjeneb ainult kindralkuberneril arvamisel. Aga tema arvates mäss oleks küll võinud tulla, aga Tallinna kaitseleit oleks võinud seda likvideerida. Nüüd kasseeritakse kindralkuberneril otsus, kui ilma faktilise aluseta, otsus, ja saadetakse tagasi ümberotsustamiseks. Vaadake, siin on Riigikohus asunud küsimuse lahendamisele, mis minu arusaamisel tema kompetentsi ei kuulu. Ja kuna siin seaduses auk sees on, nagu ütlesin, seepärast on minu tahtmine seda parandada.

Tõuseb küsimus, kas üldse võib seadusega piirata ja ette näha, kuidas Riigikohus neid asju võib arutada. Selle peale on meie Riigikohus ise jaatavalt vastanud. Ühe otsuse juures ta seletab, et kui tahtakse, et Riigikohus seda asja ei otsusta sisuliselt, siis oleks seda seaduses pidanud ette nägema. Kuna aga seda seaduses ette nähtud ei ole, siis leiab Riigikohus õiguse ja kohuse olema asja arutada ka sisuliselt. Nii siis Riigikohus on ise öelnud, et on võimalik niisugune kord, kus teatavat asja arutatakse ainult vormilisest küljest ja mitte sisuliselt. Ja minu arvates kaebused sisekaitse ülema vastu peavad niisugused olema. Sellel otstarbel kordan ma oma ettepanekut.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed!

On küll õige, et meie kohtunikkudel ja kohtutel on veel teatav hingeoluline kalduvus käsitada meie seadusi väga kasuistlikult ja isegi täht-tähele. Venemaal oli kohus sunnitud ennast riputama seadusetähe otsa. Muidu oli ta hädaohus, et administ-

ratiiv-võim ja kõrgem riigivõim hakkab mõjutama kohtuotsuseid, nagu seda on iseäranis reaktsiooni päevil küllalt olnud. Kohtunik ei saanud teisiti ja ei saanud ka senat, kui et katsus just oma otsuseid seadusetähe järele põhjendada ja seadust nõnda käsitada, et saadi kohtuotsuste põhjendamisel ikkagi ette tuua nii selgeid seadusemäärusi, et ka mõjutaval administratiiv-võimul ja selle esindajatel raske oli sarnaste otsuste vastu vaielda. See traditsioon oli sedavõrt tugev, et ka meie kohtunikud, kes Vene koolist läbi käinud, selle käsitusviisi on alal hoidnud. Teisiti talitab kohtunik Inglismaal. Seal on analoogial kohtupraktises palju suurem tähendus kui meie kohtutes. Juba seepärast on see seal tähtis, et nagu varem kõnelnud, ei ole Inglise seaduseandluses kõik normid väljendatud teatud täpsetes seaduseandlike aktides, kus peaks just seadusetäht mõõduandev olema. Seepärast on kohtunikkudel seal ka palju vabam käsitada seadust ja otsida õiget seadusemõtet kokkukõlas aja nõuetega ja olukorraga. Kohus seletab seal seadust palju vabamalt, kui meil, nagu see sündis teatavasti ka Rooma kohtupraktises. Rooma kohus on väga suurelt kaasa mõjunud õiguse loomiseks.

Sellelt seisukohalt võiksime öelda, et meie kohtute praktises vaadatakse liiga palju seadusetähe peale ja põhjendatakse oma otsused just sellele, kuidas üks või teine seadus on väljendatud oma välise kaju ja oma vormaalse külje poolest. Siin võib tõesti juhtuda, et Riigikohus ka administratiiviasjade otsustamisel tõesti sisulikele seisukohale asub, nagu rkl. Soots tähendas. Kui ei ole öeldud, et tuleb kohtul käsitada küsimuse lahendamist ainult vormaalselt seisukohalt, siis hakkab tema asja arutama ka sisulikkult.

Selle tagajärjel võib administratiiv-osakond Riigikohtus tõesti minna kaugemale kui vahest kaitseisukorra seaduse mõtte seda lubaks. Vahest hakkaks tema tõesti ka kaitseisukorra küsimusi sisulikkult arutama, nagu seda rkl. Soots arvas.

Kuid minu arvates võiks see ikka olla ainult ajaküsimus, kus Riigikohtus aru saadakse, et nii kaugemale ei saa administratiiv-kohtuvõimu käsitamisel minna. Ei ole võimalik, et tema lahendama hakkaks isegi sõjaseisukorra ajal esilekerkinud küsimusi sisulikkult, hakkaks sisekaitse ülema, ehk ülemjuhataja ülesandeid analüüsima harilikku aja seisukohalt. Läheb aega niipalju kui läheb, kuid meie kohus saab aru, et kaitseisukorra seadus kui

eriseadus juba oma olemasolu poolest eraldab kõigi nende küsimuste lahendamise, mis selle seaduse alla kuuluvad, harilikust korrast.

Ei ole mõeldav, et sõjaseisukorra küsimusi hakataks lahendada hariliku õigusekorra lähtekohalt kohtuvõimu üldise arusaamise järgi. See viiks absurdumini. Tagajärg oleks see, et Riigikogu oleks sunnitud sarnasele käsitamiseviisile vastu astuma, ja eriseadusega otse ära määrama, et Riigikohtul ei ole võimalik tungida sisulikult asjade lahendamisesse, mis kuuluvad kaitseseisukorra seaduse järgi erilise sõjavõimu lahendamisele.

Peab aga arvama, meie kohtunikud õpivad, kui nad seda veel õppinud ei ole, edaspidi meie õigusekorra vaimus asju käsutama.

Sellepärast ei oleks minu arust tarvis, et meie hakkaksime selles kartuses, nagu võiks Riigikohus siin tõesti vahele segada, erilisi määrusi andma, et Riigikohus ülepea ei tohi sisulikult neid küsimusi käsitada.

See oleks minu arust üleaarune selles lootuses, et Riigikohus ise aru saab, kuidas kaitseseisukorras ei saa Riigikohus küsimusi sisulikult käsitada, mis kuuluvad ülemjuhataja, ehk sisekaitseülema erilisse võimkonda.

Neil kaalutlustel arvan, et see ettepanek tohiks praegusel ajal üleaarune olla, kuna see iseenesest mõistetav tohiks olla, et kohus ei hakka asju sisulikult käsutama, kui need sisult selle seaduse järgi kuuluvad sisekaitseülema võimkonda.

J. Soots (põl): See oleks ju väga hea ja ei pruugiks tõesti selle küsimuse juures peatada, kui võiks loota, et riigikohtunikud ise oma vaateid muudavad ja ümber õpivad. Kuid asi on läinud seal just vastupidi. Enne olid seal vaated sarnased, mis riigikaitse seisukohalt vastuvõetavad, aga just 1925. a. on võetud teine seisukoht, mis riigikaitse seisukohalt vastuvõetamatu. Ma loeksin sellest otsusest mõned motiivid ette, mille järgi on päris selge, kuidas Riigikohus ise on asunud uuele põhimõttelisele seisukohale, mille järgi ka praegu käiakse. Need motiivid kõlavad nii: „Seepärast administratiivkohus, kes siseministri otsuste peale antud kaebusi sisuliselt arutab (Adm K. K. §§ 21 ja 22), on õigustatud kontrollima ka seda küsimust, kas tema kindralkuberneri võimu tarvitamiseks oli ka riigikorda ja julgeolekut ähvardav faktiline olukord olemas. Kui faktiline külg säärastes asjus ei käiks kohtu kontrolli alla, siis peaks see

seaduses otsekohe väljendatud olema. Seda aga ei ole tehtud (Adm. t. nr. 1143 II/25, 961 II/26).“ Nii siis tehku kindralkuberner tõeks, et riik oli hädaohus, midu lükatakse otsus ümber. (J. Tõnisson, rhv: Meie loodame, et Saalomon vaim ka Riigikohtusse tungib.)

Aruandja J. Teemant (lõpusõna): Toetan seda redaktsiooni, mis II lugemisel esitatud, ja arvan, et praegusel korral ei ole tarvis erandit teha Riigikohtu arutamise asjas üldkorrast.

J. Soots'i ettepanek lükatakse tagasi 29 häälega 20 hääle pooltolemisel.

§ 7ⁱ võetakse vastu.

(§ 8.)

O. Gustavson (stp): Teen ettepaneku,

§ 8. välja jätta punkt 5., mis II lugemisel vastu võeti. Edasi teen ettepaneku,

§ 8. välja jätta punkt 7.

Punkt 7. väljajätmise põhjenduseks lubatagu juurde lisada sellele, mis II lugemisel öeldud oli, veel järgmist.

Lugupeetud rkl. härra Tõnisson leidis, et meil olevat vaja tingimata vahet teha sõjaseisukorra ja piiramise või väljendatud valviseisukorra vahel, ja eeldades, et vastav vahettegev seadus lähemal ajal Riigikogule esitatakse, leidis ta, et antud korral tuleb meil arvestada, et käesolevat seadust hakatakse kasutama esikätt sõjaseisukorra puhul. (J. Tõnisson, rhv: Mässu puhul.) Siit järeldades rõhutas lugupeetud rkl. härra Tõnisson, olevat aina soovitatav see, et käesolev seadus oleks hästi tugev, sest sarnastel kordadel ei olevat aeg hälemeeltseda. Küsimuse raskus nihutatakse sellega sinna, kas tõepoolest lähemal ajal on loota, et lisaks käesolevale seadusele esitatakse veel teine, väljendatud valvekorra seadus. (Kohtu- ja siseminister A. Anderkopp: Valitsuse hariliku võimu seadus.) On aga karta, et seda mitte ei sünni. Seda sellepärast, et valitsuse kogu suhtumine käesolevasse seadusse näitab, et valitsus pooldab hästi tugevat kätt, ükskõik mis põhjusel kaitseisukord välja kuulutatakse, kas sisemiste rahutuste või sõja puhul. Kui lugu nõnda, siis on raske uskuda, et valitsus tuleks ja esitaks lahjema seaduse lähemal ajal. Tähendab, tuleb arvestada tõsiasjaga, et just sisemiste rahutuste puhul hakatakse käesolevat seadust tarvitama. Selle-

pärast langeb härra Tõnisson'i peamotiiv ära: sõja korral peab hästi tugeva käega talitama. Langeb aga ära põhjus, peaks langema ära ka järeldus. Tähendab, rkl. Tõnisson ei saaks kaitsta seisukohta, et käesolev seadus peaks olema hästi kange.

Seda kanget seadust on väga raske kaitsta teiste Euroopa riikide vastavate seaduste kõrval. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Mispärast?) Kui võtta ja võrrelda meie kaitseisukorra seadust Lääne-Euroopa vastavate seadustega, siis annab Eesti oma teistele julgesti oma 10 silma ette. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p'i vahelhüüe.) Mul on siin Prantsuse, Belgia, Hollandi, Itaalia ja Inglise vastavad seadused, aga nende maade suhtes peab ütlema, et ükski neist maadest ei lähe niikaugele, kui meie seadus. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Just vastupidi.) Oli tõepoolest üks maa, mis tõepoolest võistles selles suhtes käesoleva kaitseisukorra seadusega. Aga isegi tsaristlik Venemaa ei saa meile järele. Ma ei hakka teiste riikide kaitseisukorra seadusi üksikasjaliselt käsitama.

Huvitav on, et isegi Mussolini Itaalia ei ole julgenud minna niikaugele, kui meil § 8. p. 5-das. Itaalia seadus ütleb selge sõnaga, et antakse sõjakohtu kätte arutada ainult need süüteod, mis pandud toime sõjaseisukorra ajal ja nendes kohtades, kus sõjaseisukord maksev. Teised süüteod, mis enne sõjaseisukorra maksimalkamist toime pandud, arutatakse seal harilikus kohtukorras.

On üks riik, kus lubatakse ka neid süütegusid, mis enne sõjaseisukorra välja kuulutamist pandud toime, anda sõjakohtu kätte, see on Prantsusemaa.

Pealegi ei tohi unustada, et meie maksev põhiseadus nõuab, et „Ühtki kodaniku ei või vastu tema tahtmist temale seaduse poolt määratud kohtu alt üle viia teise alla.“ Teiste sõnadega — kodanikule peab jääma õigus, et ta vastutab nende seaduste põhjal, mis maksivad olid, kui ta teatud süüteo pani toime. Siamaani on meil sellest põhimõttest kinni peetud, nüüd aga tahetakse miskipärast erand teha.

Juba eelmisel koosolekul juhiti tähelepanu sellele, et ei ole objektiivseid asjaolusid, mis räägiksid selle põhimõtte mürdmise kasuks. On kindel, et trahvid jäävad samaks niihästi sõjakohtus kui harilikus kohtus. Edasi on kõigil selge, et terve vahe seisab vaid protsessuaalses korras. Lugupeetud aruandja härra Teemant tä-

hendas, et sõjakohtule selles mõttes ei ole saadud siamaani midagi ette heita, seal olevat väga korralikult asju aetud. Aga kui lugu nõnda on, mis sunnib siis õieti neid inimesi, kes enne kaitseisukorra välja kuulutamist pannud toime teatud süüteo, andma sõjakohtute kätte? Mida tahetakse sellega kätte saada? Hellitatakse mõtet, et sõjakohtud on märksa karmimad harilikudest kohtutest. Käesolev p. 5 käib kodanikkude kohta, kelle süüteod on pandud toime enne sisemiste rahutuste või sõja lahtipuhkemist ja kes selleks ajaks, kus kaitseisukord juba maksab, tegevusest kõrvaldatud. See kõrvaldamine võis sündida kahel teel: kas sel teel, et süüalused ise loobusid oma tegevusest, või sel teel, et nad kinni võeti. Kui nad on kinni võetud, siis ei ole mingit põhjust tulla ja neid nüüd sõjakohtu alla viia. (K. B a a r s, tõer: Kui nad peamehed on?) Härra Baars, oma vahelhüüedega: kui nad peamehed on, tahate Te nähtavasti öelda, et nad on ära teeninud kõige rängemad karistused. Muudetud kriminaalseaduses on ette nähtud, et ka harilikud kohtud võivad anda kõige rängema karistuse, see on surmanuhtluse. Surmanuhtlusest kangemat karistust ometi ei ole. (J. T õ n i s s o n'i, rhv vahelhüüe.) Härra Tõnisson, mina arvan, et see mõnikord ei ole kahjuks õigusele, kui profsess venib. Eriti tuli see ilmsiks 1. detsembri puhul. Kuidas siin vildakult talitati, selleks lubatagu mulle tuua näide Pärnust.

Pärnu rahutuste puhul võeti ühes teistega kinni keegi noor naisterahvas. Ta mõisteti sõjakohtu poolt surma. Isal olid lähemad sidemed tolleaegse diviisiülemaaga, ta pööras selle poole ja see muutis surmanuhtluse eluaegseks sunnitööks. 1925. a. arutati selle naisterahva süütegu sõjaringkonnakohtus, kes mõistis selle naisterahva vabaks.

Lugupeetud Riigikogu liikmed, kas on siis kahju, et seda naisterahvast ei tapetud, vaid hiljem selgus, et ta on süütu ja siis vabastati. Demokraatliku riigikorra kaitseks ei tohi ometi minna nii kaugele, et öelda: mida rohkem ilmsüütuid ohvreid, seda parem meie demokraatlikule korrale.

Ma rõhutan veel, kord: meie kodanluse ei peaks kaugemale minema kui fashistlik Itaalia Mussolini võimuvalitsuse all on läinud. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Kas harilikku korda tunnete, mis ei vasta meie harilikule korrale.) Kui harilik kord Itaalias teistsugune on, kui ta halvem on meie omast, siis on Eesti riigil seda pinnlikum oma kaitseisukorra sea-

dusega katsuda trumbata üle mustasärgimeeste vägivallamaad.

Aruandja kohale asub komisjoni abiesimees M. P u n g.

Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Austatud Riigikogu liikmed! Minul oli juba võimalus käesoleva seaduseelnõu II lugemise arutamisel juhtida tähelepanu nende ettepanekute peale, mis valitsus on sunnitud kaitsma § 8. p. 5. juures. Härra Gustavson on käesoleval koosolekul valitsuse ettepanekute vastu väieldes mõne uue argumendi juurde toonud, mis ebatäpne, ja mispärast ma olen sunnitud mõne punkti juures peatuma. Härra Gustavson tähendas härra Tõnisson'i sõnade puhul, mida viimane II lugemisel Riigikogus ette tõi, kus ta tähendas, et valitsusel on kavatsus erinovelli välituse õiguste laiendamise kohta esitada ja sellepärast kavatsust ei ole käesolevat seadust igavesse aja peale maksuma jätta, et see härra J. Tõnisson'i lootus asjata on. Millest härra Gustavson'il see arvamine, et seda loota ei ole? Ma võin teile öelda, et valitsus on sellele seisukohale asunud, et kaht kaitseseisukorra seadust ei tohi olla, üht „suurt“, teist „väikest“. Käesolev seaduseelnõu on esitatud selleks, et võimalus oleks tarviduse puhul tarvitusele võtta abinõusid, mis põhiseaduse alusel õigustatud. Valitsus on aga ühtlasi seisukohale asunud, et tulevikus tuleb erinovell välja anda, mille ülesanne on ilma kaitseseisukorrata valitsuse õigusi laiendada, ja siseministeeriumis kui ka neis asutustes, mis siseministeeriumiga seotud, on see eeltöö praegu käimas. (O. G u s t a v s o n'i, stp vahelhüüe.) Teie ütlesite, et valitsus ei tule sellega, aga mina ütlen, et valitsus tuleb sellega. Aga senikaua, kui meil midagi muud selle asemel ei ole, peab käesolev seadus maksuma. Ma ei arva, et valitsus võib käed püksitasku panna ja loota, et riik oma julgeolekus ilma milletagi läbi saab.

Mis puutub sellesse, et meie kaitseseisukorra seadus on liiga „kange“ ja et teistes riikides niisugust ei ole, siis ei kannata see argument mingisugust arvustust. Kui võtame teised riigid, siis näitas härra Gustavson, et isegi Itaalias, kus fashistlik kord, olevat kaitseseisukorra seadus „lahjem“. Vaadake, asi on nii, et kõigegea võime ennast võrrelda, aga mitte Itaaliaga. Sest seal on praegu harilik kord palju „tugevam“ kui meie kaitseseisukord. Ja kuidas seal võidakse riiklikku julgeolekut kaitsta, seda teame meie kõik.

Vaevalt oleks härra Gustavson'gi saanud seal oma tänast kõnet pidada.

Kui hakkame rääkima Belgiast ja Hollandist, siis ei tohi meie ometi salata: meie olukord on hoopis teine. Mina olen ennem käsitanud neid küsimusi siit kõnetoolilt ja ütlen veel, et seal, teistes lääne riikides on väline ja sisemine julgeolek teineteisest lahus. Kui seal sisemaal midagi juhtub, pole sellega väline julgeolek, rahva saatuse, kaalul. Meil Eestis on aga sisemine julgeolek välisjulgeoleku küsimus, sisemine rahu on Eesti rahva saatuse küsimus. Ja seepärast peavad meie abinõud sisemise julgeoleku kindlustamiseks palju tugevamad olema kui teistes väikeriikides. (O. G u s t a v s o n, stp: Mis see paragrahv siis annab?) Selle juurde tulen ma hiljem.

Kui nüüd võtame Lääne-Euroopa suurriigid, siis öeldi siin, et meie oleme neist kaugemale läinud. Mina ütlen vastupidist: see seadus on palju lahjem nende seadustest. Meie näeme Inglismaal on „Impeachment act“ seadus, mis valitsusele annab õiguse väljaspool seadusi astuda iga sammu, mis ta tahab. Ta peab ainult tulema parlamendi ette, teatama sellest, ja see mõistab siis valitsuse üle kõhut. Meil ei ole uue seaduse põhjal valitsusel seda õigust, meie oleme selle õiguse ainult ülemjuhatajale andnud. Nii on meie võrdlemine Inglismaaga rääkimine asjaoludest, mida ei tunta.

Mis puutub Prantsusemaasse, siis olen ma juba enne ette kandnud, kuidas 1915. a. Prantsusemaal Pariisi linna komandant kindral Gallieni oli sunnitud ära keelama kindralitele süüteoasju, mis olid tehtud enne sõjaseisukorra makspanemist, ja neid oli arvult sajad, esitada liiga ohtralt sõjakohtutele. Seal olid siis võimalused piiramata. Meil on antud seaduses ainult 2 päeva. Ja kuidas meie siis kaugemale läheme Prantsusemaast, sellest mina aru ei saa.

Siin küsiti, mis kasu on valitsusel sellest paragrahvist. Mina võin öelda oma kogemustest selle aja jooksul, kus mina olen olnud siseminister, ja samuti minu eelkäijad kõnelevad üht, et sarnasel puhul, kui meil tegemist on inimestega, kes õõnestavad riigi korda, põranda all tööd teevad, kui need harilikus protsessi-korras lähivad kohtu kätte, siis nende inimestega meie rääkida ei saa. Niipea aga, kui nende asi sõjaringkonnakohtu kätte arutada tuleb, on lugu hoopis teine. (A. O i n a s, stp: Mis seal rääkida!) Vaadake, härra Oinas, Teie ei taha rääkida, aga need ini-

mesed, kes riigi julgeoleku eest vastutust kannavad, tahavad rääkida.

Mis puutub viimasesse küsimusse, mille härra Gustavson üles tõstis, see on nimelt, et paragrahv praegusel kujul olevat meie põhiseaduse vastu, siis on see väide absoluut alusetu. Midagi ei ole siin põhiseaduse vastast. See kord on mitmel riigil olnud, kus sama põhiseaduslik kord maksab, kui meil. Ma nimetasin Prantsusemaad ja Saksamaad, keegi ei saa ometi öelda, et nende maade põhiseadused demokraatlikud ei oleks.

Mis aga härra Gustavson'i ettepaneku pp. 5. ja 8. asjus vastuvõtmatuks teevad, on järgmised asjaolud. See seadusepunkt on ette nähtud sõjaajaks. Kui pp. 5 ja 8 maha tõmmata, siis ei saa valitsus midagi teha, tal ei ole mingisugust võimu. Sellelt seisukohalt välja minnes ei saa ükski valitsus tulevikus, kui rasked päevad, Eesti rahva julgeoleku eest vastutada. Need parandused on sellepärast valitsusele absoluutselt vastuvõtmatud.

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Kohtu- ja siseminister leidis, et ma ei oleval õieti tõlgitsenud rkl. Tõnisson'i poolt puudutatud valitsuse võimu seaduse saamise võimalusi. Lugu on selge. Kui töötatud seadus esitatakse Riigikogule niisugusel kujul, nagu lugupeetud Kohtu- ja siseminister ütles, siis saab see tulla käsitamisele ainult siis, kui kaitseseisukord välja kuulutatud ei ole. Teiste sõnadega, kaitseseisukorra seadus, nii nagu ta on, tuleb käsitamisele ükskõik kas kaitseseisukord on välja kuulutatud sõja lahtipuhkemisel või sisemiste rahutuste ajal. Ja sellepärast ei pea paika rkl. Tõnisson'i põhieeldus, nagu võidaks käesolevat seadust kasutada ainult sõjaseisukorra puhul. (J. Tõnisson, rhv: Kui suured rahutused on, siis on see seadus paigal.) Ja seega langebki ära peamine motiiv, millepärast lugupeetud härra Tõnisson selle kange korra poolt oli. (J. Tõnisson, rhv: See jääb täielikult.)

Edasi tähendas Kohtu- ja siseminister, kui punkt 5 käesolevast seadusest kustutatakse, siis ei ole valitsusel mingisugust võimalust üldse sõjakohtu kätte anda teatud süüteasju. (Kohtu- ja siseminister A. A. A. n d e r k o p p'i vahelhüüe.) Terve see küsimus seisab, lugupeetud Kohtu- ja siseminister, selles, kas sõjakohus võib hakata arutama asju, mis on sündinud kaitseseisukorra väljakuulutamise momendil, või enne seda, ükskõik kas on tegemist sõjaga või sisemiste rahutustega. Punkt 5 räägib neist

süüteasjadest, mis kaks päeva enne kaitseseisukorra väljakuulutamist toime pandud. Nii kaugele Euroopa riigid läinud ei ole, välja arvatud Prantsusemaa... (Kohtu- ja siseminister A. A. A. n d e r k o p p: Aga Saksamaal on põhiseadusega presidendil õigus dekreediga antud, ja kui Saksamaal mäss oli, siis kasutati seda võimalust maksimaalselt. Seda asja peab tundma, aga mitte nii rääkima.) Härra Kohtu- ja siseminister, meie olime nende aegade kestes, kus Teie Kohtu- ja siseministeeriumi eesotsas olnud, enam kui ükskord pidanud kuulma, kuidas Teie neist asjust aru saate, millest olete rääkinud. Ükski minister ei ole nii haledasti ja sagedasti sisse kukkunud, nagu seda Teiega on juhtunud, olgu see Pärna asjas, arupärimise puhul, omavalitsusesinduskogude rühmade sulgemise kohta või teiste küsimuste puhul. Seepärast, lugupeetud Kohtu- ja siseminister, lubage Teile soovitada Teie poolt tehtud näpunäide jätta iseendale. On veidi riskant tulla ja seletada, et Riigikogu üldkomisjoni enamus on eksi- arvamisel, eeldades, et kõnesolev p. 5 käib põhiseaduse vastu. See endastlugupidamine tundub veidi liiga tugevana. (Kohtu- ja siseminister A. A. A. n d e r k o p p: See oli variandina vastu võetud, kus see enamus siis oli Teil!) Üldkomisjoni see pool, kes oli p. 5. vastu, kaalub ometi ka midagi. (Kohtu- ja siseminister A. A. A. n d e r k o p p: Ma ei kahtle selle juures. Ma austan iga inimese arvamist, aga Teie seda ei tee.) Siis ei saaks öelda, et neil motiividel absoluutselt mingit alust ei ole. (Kohtu- ja siseminister A. A. A. n d e r k o p p: Teie ütlete, et enamus; ei olnud enamust.)

Seepärast jääb meie rühm enne kui pärast oma seisukohale, et pkt. 5 nõnda, nagu ta esitatud, ei ole kokkukõlas põhiseadusega ja teiseks ei ole tema järele mingit tarvet, ja tuleks seepärast käesolevast seadusest välja jätta.

Kaasaruandja J. Soots (lõpusõna): Riigikaitse komisjoni seisukoht on rkl. Gustavson'i ettepaneku kohta eitav.

Juhataja: Kuna rkl. Gustavson'i ettepanekud on eitavad, siis kodukorra kohaselt ei tule need iseseisvalt hääletamisele ja hääletamisele tulevad pp. 5 ja 7 eraldi. Riigikogu liikmed hääletamisel teevad ise järeldused.

Hääletamisele tuleb praeguses redaktsioonis p. 5. (Hääletatakse.) Punkt 5 on vastu võetud.

Hääletamisele tuleb p. 7. (Hääletatakse.) Punkt 7 on vastu võetud.

Hääletamisele tuleb § 8 teisel lugemisel vastuvõetud redaktsioonis. (Hääletatakse.) § 8 on vastuvõetud.

(§ 9.)

A. Jõeäär (stp): Lugupeetud rahvasaadikud! § 9. võttis Riigikogu II lugemisel vastu riigikaitse komisjoni paranduseettepaneku, mille järgi kustutati esimeses reas sõnad: „kaitseisukorra kestvuse ajaks“. Panen ette, need mahakustutatud sõnad uuesti üles võtta, ja seda järgmistel põhjustel.

Sarnasel korral, kui antakse ülemjuhatajale õigused selles ulatuses, nagu riigikaitse komisjon neid soovitab ja nagu Riigikogus II lugemisel vastu võeti, siis satuksime vastollu teiste meil maksvate seadustega. Juhin tähelepanu sellele, et selles osas lähemaks seadus lahku ja kaugemale isegi meil praegumaksvast veneaegsest sõjaseadusest. Praegumaksvast sõjaseadus näeb ette kaitseväge ülemjuhataja õiguse, tagandada ametist ainult sõjaseisukorra maksvuse ajaks riigi- ja omavalitsuse valitud ja nimetatud teenijaid. See on täiesti loomulik ja arusaadav sellepärast, et kaitseväge ülemjuhataja õigused ei või kesta kauem, kui tema volitused, ja järelikult võib tema oma erakorralist võimu tarvitada selle aja jooksul, missuguse aja peale temale see võim on antud. (Kohtu- ja siseminister A. Anderson: Otsused jäävad maksma.)

Kohtuotsuste tegemise õigust ülemjuhatajal ei ole ja ametist jäädavalt tagandada võib ikkagi ainult kohtuotsuse põhjal. Härral Kohtu- ja siseministril peaks teada olema, missugused tagajärjed käivad kaasamist tagandamisel. Harilik kord on see, et ainult kohus maksvate seaduste põhjal võib ametist tagandada süütegude eest ja niisugused karistused peale panna. Vägede ülemjuhatajale on tema võim antud erakorraliseks ajaks. Kui vägede ülemjuhatajale on antud erakorraliselt õigus ajutiseks, sõjaajaks, kaitseisukorra kestuse ajaks, tagandada inimesi, keda ta ühel või teisel põhjusel leiab olema kõlbmatud kohustefäitmiseks, milleks nad valitud, siis võib sellest aru saada, nagu võis aru saada Vene seadusest. Kui aga tahetakse anda talle õigus ametnikke jäädavalt tagandada, mis harilikult ainult kohtu korras võiks sündida, siis sarnase õiguse andmine oleks otsekohe vastolus mitte ainult maksvate seadustega, vaid ka meie õiguseriikliku seaduseandluse põhimõtetega. Ja ma ei usu, et sarnaseid õigusi teistes riikides kaitseisukorra seadus annaks. Sellepärast arvan, et üldkomisjoni ettepanek tohiks olla

vastuvõetav. Meil on maksvad praegu veel mõnedki veneaegsed seadused, näiteks nuhtluseseadus, ja sarnasel korral satuksime ka nende seadustega vastollu. Selles asjas peaks Riigikogu usaldama üldkomisjoni, kuna see on juriidiline küsimus. Juriidiliselt oleks mitte kaitseisukorra kestuse ajaks, vaid jäädavalt, ametist tagandamise õiguse andmine ülemjuhatajale täiesti vastuvõetav.

Neil põhjustel loodan, et üldkomisjoni ettepanek, mis II lugemisel sai Riigikogu poolt muudetud, tuleks jälle jalule seada.

Kaasaruandja J. Soots (lõpusõna): Ma juhiksin rahvasaadikute tähelepanu sellele, et käesolev paragrahv käsitleb ainult kaitseväge ülemjuhataja võimu ja sellega ühes sõjaaega, ja ei puuduta sugugi sisekaitse ülemaat ega rahuajaga. Ja ma arvan, et kui ülemjuhataja, kelle peale on pandud suur vastutus riigi julgeoleku eest, kui küsimus seisab selles, kas riigil olla või mitte olla, et kui siis ülemjuhataja on leidnud, et inimene ei ole sõjaajal oma ametile kõlblikuks osutunud, siis ei pea ta sinna ka tagasi tulema rahuajal. Eestil ei ole nii vaene inimeste poolest, et oma ametile kõlbmatuks osutunud inimestele seegiks olla, ja et kõlbkaid teradest mitte lahitada. (O. Gustavson, stp: Kas direktor Roos oli kõlbgas?) Kui ta oma ametile osutus kõlbmatuks, siis on ta selle ameti peal kõlgas.

Aruandja M. Pung (lõpusõna): Kui siin härra rkl. Jõeäär võttis sõna „ametist tagandamise“ mõiste kohta selles mõttes, nagu selles kaitseisukorra seaduseelnõus ette nähtud, siis ma arvan, see tõlgitsemine ei ole täpne. Sõna „tagandama“ ei tule tõlgitseda siin nii, nagu Kriminaalseadustikus ette nähtud, sest et Kriminaalseadustikus on peale selle täpsemalt ära näidatud, mis selle tagandamise mõiste all tuleb arvata. Kui aga käesolevas seaduseelnõus ei ole liigemalt defineeritud, mis tähendab ametist tagandamine, siis loomulikult selle mõiste tagajärjed jäävad lahtiseks. Seepärast arvan, kui see paragrahv vastu võetakse II lugemisel vastuvõetud kujul, siis ei ole loomulikult ametist tagandamise asi lahendatud selle seadusega, vaid tuleb lahendada teiste seadustega.

Juhataja: Rkl. Jõeäärilt on ettepanek,

§ 9. esimeses reas uuesti sisse võtta II lugemisel kustutatud sõnad: „kaitseisukorra kestvuse ajaks“.

Ettepanek lükatakse tagasi 36 häälega 29 hääle pooltolemisel.

§ 9 võetakse vastu.

Vaheaeg kl. 12.16 min. — kl. 12.38 min.

§§ 10—15 võetakse vastu.

(§ 15¹.)

O. Gustavson (stp): Käesoleva seaduse arutamise üheks iseloomustavaks jooneks peale muu on see, et Vabariigi Valitsus ilma kaalumata omaks võtab riigikaitse komisjoni poolt tehtud parandused, küsimata, kas need olid valitsuse algettepanekus või mitte. Muidu oleme näinud, et valitsus tavaliselt kaitseb oma seisukohti. Antud korral aga võetakse pikema jututa omaks riigikaitse komisjoni seisukohad. Nii on talitatud ka § 15¹ suhtes. Vabariigi Valitsus ei ole otsekohe öelnud, et ta pooldab § 15¹ vastuvõttu. Aga härra Kohtu- ja siseministri eelmise koosoleku sõnavõtu järgi otsustades näikse aga olema kindel, et Vabariigi Valitsusel ei ole midagi selle vastu, kui seegi skorpion seadusesse sisse võetakse. Muidugi mõista ei piisa minu mõistus ega oskus sarnases kõrges küsimuses vaidlema lugupeetud härra Kohtu- ja siseministriga. Tahan vaid lihtkodanikuna seda toonitada, et härra Kohtu- ja siseministri poolt eelmisel koosolekul toodud näide ei olegi väga noor. See näide on võetud Vene seadusest, mis võetud vastu 1811. a. See tähendab absoluutse monarhia hiilgeajal. Aga see absoluutne monarhia ei kõlba ometi eeskujuks meie demokraatlikule riigikorrale. Nüüd aga näete, lugupeetud Riigikogu liikmed, kuidas Kohtu- ja siseminister leiab, et Vene algaastate absoluutsed normid on kõige ilusamateks õiteks meie demokraatia puketis. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Meil on seadused, mis Rooma ajast pärit.) Kahjuks aga, härra Hariduse- ja sotsiaalminister, ei ole see kiidetud pärl sarnaste hulgast. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Ega pärl ei vanane.) Ma arvan enne kui pärast, et see Vene absoluutlikus korras endastmõistetav olla võis, kuid meie demokraatliku korraga ei sobi.

Lugupeetud kaasarandja härra Soots, tuues väited paragrahvi tarvilikkuse kohta, puudutas peale muu Irboska kurba sündmust. Tema mõttekäik oli järgmine: Irboskas pidid vastavad kodanikud omal algatusel selle töö toime panema. (Kaasarandja J. S o o t s: Ei olnud nii.) Selle paragrahvi vastuvõtmist põhjendades ütlesite, et nende toiming oli seadusevastane,

ei olnud seaduslik. Härra aruandja ütles, kui selle seaduse paragrahvi nii vastu võtame, kui riigikaitse komisjon soovib, siis võidakseääraseid asju edaspidi seaduse alusel teha. Teiste sõnadega: Aruandja arvamise järgi ei ole võimatu, et soovitatava § 15¹ põhjal võib edaspidi inimesi hulgakaupa ilma kohtuotsuseta maha lasta. Need väited ja järeldused, mida selle paragrahvi kohta ette toodi, lasevad seda oletada.

Edasi ei saa vaikides mööda minna lugupeetud härra Tõnisson'i seisukohast. Härra Tõnisson leidis, et sisemise korra kaitseks olevat seda paragrahvi vaja, siis jäävat kodanikkudel see tunne, kui paragrahv vastu võtta: ükskõik mis ülemjuhataja teeb, see on seaduse põhjal tehtud, ja kõik on korras. Ei oleks vist küll kõige paremaks tunnistuseks Eesti seaduseandlikule kogule, kui võtame seadusesse ühe paragrahvi, mis ülemjuhatajale lubab kõik teha ja selle juures jääda seaduse piiridesse. Ühe sõnaga — loome sarnase olukorra, kus teatud isik üldse ei saa seaduse vastu talitada. Kui selles mõttes tahetakse säilitada meie seadusest lugupidamist kodanikkude keskel, siis vaevalt seda saavutatakse. Vastuoksa, kui loome olukorra ühe paragrahviga, mis kõik lubab teha ja siiski seejuures alati jääda seaduse piiridesse, siis on see lugupidamise hävitamine seaduse vastu. Mis aitab see, kui vorm on päästetud, sisult aga kõige hullemate võimatusteni mindud.

Härra aruandja tuues oma näiteid, mis tema arust peaksid põhjendama käesoleva paragrahvi vastuvõtmist, tõi peale Irboska loo teisi õige ilmsüütuid näiteid. Aga ma arvan, et selle paragrahvi alusel võime tuua palju julgemaid näiteid. Kui seaduse paragrahv annab ülemjuhatajale õiguse tarbekorral ükskõik milliseid korraldusi teha, siis võidakse ju heal tahtmisel väga kaugele minna. Mul oli eraviisil kõnelus ühe väga tähtsa poliitilise tegelasega, ja see arvas, et pole võimata käesoleva paragrahvi põhjal näiteks ka parlamenti laiali saata. Ja päris õigesti arvas ta seda. Sest kui meie ülemjuhatajale anname korralduste tegemise õiguse, ükskõik kas teiste seadustega lubatud on või mitte, siis küsin ma teilt, lugupeetud Riigikogu liikmed, missugune garantii on teil selleks, et ühel päeval Toompeale tulles ei leita sõjaväe patrulli ukse ees ja ei kuule, et ülemjuhataja on parlamendi laiali saanud. (K. B a a r s, tõer: Kui asi niikauge on, siis on ükskõik, kas seda paragrahvi on või mitte.)

Ma katsusin võtta võrdluseks teiste riikide kaitseseisukorra seadused, — võibolla et ma jällegi eksin ja asju ei tunne nii eeskujulikult, nagu Kohtu- ja siseminister seda tunneb, — aga ma ei leidnud ühestki kaitseseisukorra seadusest paragrahvi, mis lubaks revolutsiooni toime panna seaduse põhjal. See ei ole muud midagi kui lapuameeste aktsioonide seadusepärastamine. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: See ei ole ju enam revolutsioon, mis seaduse põhjal tehakse!) Aga lubage, lugupeetud Riigikogu liikmed, võidakse minna isegi kaugemale. Siin on öeldud, et ülemjuhataja kannab ette Vabariigi Valitsusele nendest sammudest, mis ta astunud. Aga missugusele valitsusele? Läheme edasi ja ütleme, et ülemjuhatajal on luba mitte ainult parlamenti laiali saata, vaid kui valitsus teeb talle takistusi, siis võib ta seda teha ka valitsuse suhtes. (Riigikogu Esimees K. E i n b u n d: Kellele ta siis ettekande teeb?) Lugupeetud Esimees küsib, kellele ta siis ettekande teeb. Ta määrab lihtsalt uue valitsuse. (V a h e l h ü ü d e d.) Mu ülesanne on näidata, kuivõrt rumala paragrahvi parlament tahab käesoleval korral vastu võtta. On teil julgust säärast paragrahvi vastu võtta, siis on see Eesti seaduseandluses kõige omapärasem pärl. (Riigikogu Esimees K. E i n b u n d: Härra Gustavson, see on kõik mõeldav asi, mis Teie kõnelete, aga mitte selle paragrahvi korras!) Ma olen juba paaril korral, lugupeetud Esimees, tähendanud, et mujal seda tehakse ilma paragrahvi, aga meie demokraatlikkus tahab minna niikaugemale, et ta lubab teha revolutsiooni päris seaduse põhjal.

Kui vaadelda teiste maade seadusi, siis selgub, kuidas teised parlamendid valvel on, andes üheltpoolt volitusi valitsusele, teiselt poolt aga mitte parlamendi õigusi puudutades. Pea kõikides riikides on see nii läbi viidud, et sõjaseisukorra väljakuulutamisel parlament peab viibimata kokku astuma. Meil on sellest loobutud, ei ole tarvilikuks leitud seda teha. Mujal on see peetud isenesest mõistetavaks.

Edasi on meil toodud Inglismaad eeskujuks. Lugupeetud härra Tõnisson leidis, et kui § 15¹ vastu võtame, on see puht inglise valitsemisviisi kopeerimine. Pean ütleva, et see hoop on küll märgist mööda läinud. Inglismaa valitsemises, nagu lugupeetud Kohtu- ja siseminister ütles, on väga kaua maksnud Martial Law, mis lubas valitsusel igasuguseid korraldusi teha, kui kaitseseisukord on välja

kuulutatud. Kuid Inglismaal oli kaks tagatist, mis kindlustasid, et valitsus liiga kaugale ei läheks. Üheltpoolt iga harilik kohus võis tagantjärele uurida, kas oli põhjendatud kaitseseisukorra väljakuulutamine. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p'i vahelhüüe.) Mul tuleb meelde üks näide, kuidas keegi liri kodanik oli väljakohtu poolt surma mõistetud, ta omaksed aga hiljem kohtus kaebust tõstsid, ja kohus leidis, et tol korral ei olnud eeldusi sõjaseisukorra väljakuulutamiseks, ja otsusetegija pidi kandma vastutust.

Ma rõhutan, kohus võis tagantjärele alati reguleerida seda, mis kaitseseisukorral tehti. Peale selle pidi valitsus hoolitsema selle eest, et parlament tema sammud heaks kiidab. Selleks oli tarvis parlament kokku kutsuda. Alati pidi valitsus riskeerima sellega, et parlament ei anna vastusest vabastamise akti ega kiida heaks valitsuse samme. Nõnda on lugu Inglismaal. Kui meie aga tahame seadusega anda ette kõik volitused eeldusel, et kõik sammud on seaduslikud, ning seda võrdleme Inglismaa korraga, siis see võrdlus lonkab mitte ühest, vaid kõigist jalust. Inglise korraga ei ole sellel karvavõrtki tegemist.

Oleks väga hea, kui valitsus tuleks ja otsekohe ütleks, kuidas tema suhtub sellele paragrahvi. Niikaua, kui Vabariigi Valitsus vaikides heaks kiidab riigikaitse komisjoni ettepaneku, on meil täielik õigus oletada, et Vabariigi Valitsus riigikaitse komisjoni omapäraselt paragrahvi täiel määral jagab. (J. S o o t s, põl: See on valitsuse ettepanekus sees, lugege § 17. Üldkomisjon tõmbas selle maha.) Esimeses ettepanekus, millest valitsus kopeeris oma ettepaneku, seda ei ole. 1929. a. seda ei olnud sees. Valitsus leiab päris normaalse olema selle, et ülemjuhataja tarbekorral oma äranägemise järel võib parlamendi laiali saata, ja ka valitsuse vastu repressioone tarvitada. Kui see nii on, siis ei jää meil tõepoolest midagi muud üle, kui kinni naelutada tõsiasja, et see ei sobi maksva põhiseadusega.

Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p: Ma ei taha pikemalt selle küsimuse juures üldsisuliselt peatuma jääda, sest sel puhul on juba läinud koosolekul küllaldaselt kõneldud. Tahaksin ainult üht väikest asja selgitada, mida härra Gustavson ette tõi. Härra Gustavson arvas, et kuigi Vene ministriumide seaduse põhjal ministril õigus on niisuguseid, analoogilisi, korraldusi teha, nagu praegu

arutuseleoleva seadusega ülemjuhatajale tahetakse anda, et niisugune asi end kuidagi kaitsta ei lase, sest Vene seadus on juba 111 aastat vana. Ma arvan, et seaduse headust ja halbust ei mõõdetata aastate järgi. (O. Gustavson, stp: Seal saab küll mõõta teda.) Võibolla et kuskil seda teha püütakse. Meil on Balti Eraseadus väga vana, aastast 1864, ta suurem osa on rajatud Lübecki linna õiguse peale, mis aastasajad vana, Lübecki õigus omakord Rooma õiguse peale, mis aastatuhandet vana; kui mõnelt asjatundjalt küsitate, siis kuullete aga ometi, et Balti Eraseaduse kolmas köide on mitmes osas palju parem, kui mõni uuemaaja seadus, mis käesoleval aastasajal ilmunud. Ja Rooma õiguse põhimõtted elavad terves kultuurilmas edasi. Põhimõte, mille põhjal käesoleval korral ülemjuhatajale tahetakse õigusi anda, ei ole uus, ta on konstrueeritud väljamaa seaduste põhjal. Inglismaal võib valitsus kõiki sammusid teha. Tema annab parlamendile aru, tema käed on vabad. Ja sarnast õigust tahab käesolev seadus anda ka ülemjuhatajale. (K. Baars, tõer: Kõigeaga saab kaitsta, kui tahab.)

A. Jõeäär (stp): Riigikogu võib selle paragrahvi vastu võtta või tagasi lükata, aga üks on kindel, kui Riigikogu selle paragrahvi vastu võtab, et seda paragrahvi tegelikus elus küll võibolla teostatakse, aga selle teostamine ei ole seadusepärane sellepärast, et terve see paragrahv on põhiseaduse vastane. Ja kui Eestis leidub samasugune kohus nagu Inglismaal, kellel on õigus pärast kontrollida, kas on talitatud seadusepärast või mitte ja öelda oma otsus selle kohta, siis erapooletu kohus tunnistab selle paragrahvi põhiseaduse vastaseks. (Kohtu- ja siseminister A. Anderson: See on sel juhutamisel, kui parlament oma otsust teinud ei ole.) Meie põhiseadus annab meie kohtutele suuremad õigused ja paneb järelevalve põhiseaduse täitmise üle kohtute peale ka siis, kui seadused Riigikogu poolt vastu võetud. Ka siis võib kohus tunnistada, et seadus on põhiseaduse vastane ning et seda ei tule täita. Kui meil erapooletu kohus seda küsimust otsustab, siis ei saa tema teisiti, kui peab ütleva, et see paragrahv on põhiseadusega otsekoheses vastolus, ja järelikult seda ei saa täita, ning kõik sammud, mis selle põhjal astutud, on seadusevastased. Inimesed, kes selle paragrahvi põhjal tegutseksid, satuksid siis otse väljapääsematusse seisukorda.

Põhiseaduse § 26. ütleb, et „kodanike vabaduse ja põhiõiguste erakorralised kitsendused astuvad jõesse seaduslikus korras kindla tähtajani väljakuulutatud kaitseseisukorra puhul vastavate seaduste põhjal ja piirides.“ Peavad vastava seaduse põhjal ka piirid okema kindlaks määratud, mitte üksi põhialused, vaid ka piirid. Piire aga ei ole käesolevas paragrahvis, ja kui neid ei ole kindlaks määratud, ei saa öelda, et kitsendused vastaksid põhiseaduse § 26. ettenähtud nõuetele.

Kaasarutandja J. Soots (lõpusõna): Rkl. härra Gustavson katsus seda paragrahvi maha teha sellega, et ta seletas, et see paragrahv olevat vana Vene seadusest võetud. Siin juba lugupeetud Kohtu- ja siseminister tähendas, et normi vanadus iseenesest ei pruugi veel seda tähendada, et ta kõlbmatu on. Ma arvan, et juristid võivad väga mitmeid Justinianuse koodeksi norme ette tuua, mis meil veel tänapäevani maksivad on. Peale selle pean tähendama, et selle vanaduse kohta härra Gustavson'il andmed siiski täpsed ei ole. Nimelt Vene vägede juhatamise seadus on välja antud 1914. a. (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.) Siin on ülemjuhataja võimust jutt, ja seda võimu käsitab Vene vägede juhtimise seadus, (K. Baars'i, tõer vahelhüüe) mis 1914. a. on kinnitatud. (O. Gustavson, stp: See on salane seadus.) Aga seal on see norm sees. (Kohtu- ja siseminister A. Anderson: Ministreeriumide seaduses.) Nii et Vene seaduse norm ei ole nõnda vana, kui härra Gustavson arvas.

Teiseks pean tähendama, et meie pidasime selle seaduse alusel vabadusesõja, ja keegi ei ole saanud etteheiteid teha, et ülemjuhataja seda võimu, mis talle antud, kurjasti oleks tarvitanud. (M. Juhkami, tõer vahelhüüe.) Te olete toonud ette, et üksikud väikesed juhid seda teinud, kelle kohta see paragrahv ei käi. (M. Juhkami, tõer: Mitte väikesed, vaid korpuseülemad ja kindralkubernerid.) Korpuseülemad meil ei ole ja kindralkubeneri kohta see paragrahv ei käi, käib ainult vägede ülemjuhataja kohta. (A. Oinas, stp: Vägede ülemjuhataja ei kasuta neid ka.) Ma tõin juba ette mõned juhused, kus ta seda on kasutanud ja õnnelikult kasutanud, mida keegi ei ole ümber lükanud. See paragrahv räägib ainult ülemjuhatajast, ta ei räägi kindralkubenerist. Kes arvab, et see võim on ka kindralkubeneril, see eksib rängasti.

Edasi härra Gustavson tuletas siin Ir-

boskat meelde ja tahtis mulle kaela määrida mõtet, mida ma mitte ei poolda. Ma pean ütleva, et minu arusaamine on sarnane, et seda Irboska asja algusest peale oleks pidanud ülemjuhataja ajama ja mitte siseminister. See tähendab, väljasaatmine oleks pidanud sündima ülemjuhataja korraldusel. Aga kui siiski ülemjuhataja oleks leidnud tarvilikuks mõnda isikut mitte välja saata, siis oleks nende teod tulnud väljakohtu hinnata. Võibolla et väljakohatud oleksid mõistnud süüdlased surma, võib ka olla, et oleksid mõistnud nad ka õigeks, aga see oleks juba täiesti nende asi olnud. Seda seisukohta ma toetan, ja nõnda oleks pidanud asju aetama, mitte aga nii, nagu nüüd. (V a h e l h ü e pahemalt poolt.) Ma ei ole seda kerenskiaegset seadust näinud.

Edasi, härra Gustavson ütles, et mõelge ometi, see paragrahv annab niisuguse võimu ülemjuhataja kätte, et ta selle paragrahvi alusel võib ka parlamendi laiali saata. Ma ütlen, et see paragrahv on senini maksnud, aga ülemjuhataja ei ole parlamendi kallale asunud. Ja kui ülemjuhataja seda katsuks teha, siis ükski valitsus ei pea niisugust ülemjuhatajat ametis, ta vallandatakse iga silmapilk. Nii on kartus parlamendi laialisaatmise kohta ülemjuhataja poolt siin minu arvates täiesti ebakohane.

Riigikaitse komisjoni nimel toetan käesoleva paragrahvi sissejätmist.

§ 15¹ võetakse vastu 45 häällega 29 häälle vastu.

O. Gustavson (stp, kohalt): Palun sõna faktiliseks märkuseks.

Juhataja: Küsimus on otsustatud, kodukorra järgi ei saa enam anda sõna faktiliseks märkuseks.

§ 16 võetakse vastu.

Seaduse eelnõu terve sisu võetakse vastu korraga.

O. Gustavson (stp, isikl. asj.): Lugupeetud kaasaruandja härra Soots las kis paista, nagu ei oleks mina õieti üle andnud ta mõtteavaldusi viimasel koosolekul ühenduses Irboska sündmusega. Ma tsiteerin kaasaruandja sõnu stenogrammist: „Nad otsustasid oma seisukohalt, ilma et neil mingisugust juriidilist alust oleks olnud.“ „Ma ütlen, nõndaviisi seda asja võib vaadata, kas see on otstarbekohane või mitte, aga juriidiliselt niisugune kord ei ole sobiv. Kui aga on sees § 15¹,

siis on võimalik seda asja läbi viia täiesti juriidilisel alusel ja täiesti seaduslikult ning sellepärast soovitaksin omalt poolt sarnane paragrahv vastu võtta, sest kui on midagi tarvis teha, siis selleks peab ikkagi seaduslik alus olema.“

Teiste sõnadega, aruandja eeldab seda, et kui sarnane paragrahv vastu võtta, selle põhjal võimalik on korraldada ka sarnaseid asju, nagu seda tehti Irboskas.

J. Soots (põl, isikl. asj.): Mina ei ole suutnud kontrollida, kuidas stenografistid minu kõne on üle andnud, aga minu mõte oli see, et see paragrahv annaks 102 ametiühisuse liikme väljasaatmiseks seadusliku aluse.

7. Avalikkude algkoolide seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Haridusekomisjoni aruandja A. Sõster: Avalikkude algkoolide seadus sai hiljuti 10 aastat vanaks. 10 aastat on küllalt pikk aeg, mille jooksul peavad ilmsiks tulema seaduse puudulikud küljed ja eluvõõrad kohad. Selle aja jooksul on selgunud, kus Asutaval Kogul on olnud õnnelik käsi, on selgunud, kas seadus on vastanud elunõuetele.

Peame meeles pidama, missugustes oludes loodi algkooli seadus. Meie kooli kohta puudusid igasugused kogemused. Endine kool oli Vene ajast pärit ja ei andnud mingisuguseid kogemusi uue koolikorra loomiseks. Sellepärast ei ole imestada, et mõne aasta pärast tuli ilmsiks, et mitmeid paragrahve ei saa ellu viia, ilma et neid ei tuleks muuta. Võtame näiteks § 8-da. Juba 7-aastased lapsed peavad kooli minema. Praegu vist ei ole lastevanemaid ega õpetajaid, kes vaidleksid sellele vastu, et siin peab laste vanust katsuma tõsta vähemalt 8 aastani.

Võtame teiseks näiteks õppeaja kestuse meie algkoolides. Seaduse järgi peaks olema vähemalt 35 õppenädalat aastas. Aga kui meil seda mõne aasta eest taheti teostama hakata üle riigi, siis tuli ilmsiks, et ei saa, tuli kokku pörgata takistustega, mis sundisid teisi teid otsima.

Neid kaht ja mõnda teist paragrahvi tahab käesolev eelnõu vastavalt muuta. Kui meie seni ei ole muutnud seadust 10 aasta jooksul, siis selle tõttu, et see seadus ei olnud täiel määral maksev, kuid tänava aastal hakkab maksma täies ulatuses. See asjaolu on sundinud esitama muutmise seadust. Haridusekomisjon on teinud Vabariigi Valitsuse ettepanekus muudatusi. § 23-s haridusekomisjon suu-

rendas õppetöö aega algkoolides. Valitsuse ettepanek näeb ette 28 nädalat. Komisjon leidis, et kuna linna algkoolides jääb maksuma endine norm — 35 nädalat —, siis kujuneks vahe linna- ja maa-algkoolide vahel liiga suureks ning võiks tõusta küsimus, kas meil saaks olla sel juhtumisel ühtlusekooli. Seda arvesse võttes suurendas komisjon õppetööpäevade arvu 180-ni.

Siis § 26. sai kustutatud valitsuse poolt esitatud II lõige ja selle asemele sai võetud uus lõige, mis lahku läheb valitsuse ettepanekust selles mõttes, et järgneval kooliaastal 1930/31 võib 6. klassi avamiseks takistuseks olla ainult ruumide puudus, kuna valitsuse ettepanekus võis ka õpetajate puudus selleks takistuseks olla. Nii et selle paranduse mõtte järele peab õpetajaid juurde võtma, kui tarvis on 6-dat klassi avada.

§ 41. kustutati sõna „komplektis“. Vabariigi Valitsuse ettepaneku normid jäävad maksuma ainult seal, kus on üks ehk kaks klassi ühe õpetaja käes õpetada, aga ühendatud klasside kohta on pandud isemäär maksa ja sellele vastavalt võetud uus lõige paragrahvi.

§ 62. on täiendatud komisjoni poolt sõnadega: kuni 1. septembrini. Valitsuse ettepaneku järele võis õpetajaid lahti registreerida õppeaasta jooksul. Ei olnud määratud tähtaega, aga komisjon leidis, et 1. septembriks on võimalus valitsuseasutustel ümberkorralduse töid lõpetada. Selleks ajaks peab õpetajatele selgeks saama, kas nad jäävad kohale või mitte, et oleks võimalik kandideerima minna teistele kohtadele.

Haridusekomisjoni ülesandel

esitan seaduseelnõu Riigikogule vastuvõtmiseks I lugemisel.

A. U s a i (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Et kool ja demokraatia teineteisega kõige lähemalt seotud on, selle vastu ei vaidle vist keegi. Siin vastu väielda, tähendaks lahtistesse ustesse tungida. Igalpool ja igal ajal on demokraatia seal, kus ta võimule on pääsenud, kõige suuremat tähelepanu juhtinud kooli küsimusele, hariduseküsimuse korraldamisele. Selleks võiks ajaloost väga palju andmeid tuua, kuid pean seda üleliigseks, igalühel on see teada, ja teisiti ei või see olla, sest haridus on see jõud, mis rahva edasi viib tema vaimlikus ja ka riiklikus elus. Haridus on mineviku jõudude kondensaator ja oleviku jõudude mootor, tähendab kasvatuseeadlane Villmann oma kuulsas didaktikas.

Sama energiaga, nagu demokraatia hariduse levinemise eest hoolitseb, püüavad demokraatia vastased jõud hariduse levitamisele tõkkeid teha, sest võitlus demokraatiaga hariduse piiramise ja koolide lammutamise kaudu tabab kõige valusamini demokraatiat ja tema edenemise võimalusi. Et see ütlus ka tõeloludele vastab, selleks võiks tuua küllalt näiteid ajaloost. Eesti Asutava Kogu üheks suuremaks saavutuseks Eesti demokraatia olemasolu kindlustamiseks on peale meie põhiseaduse, Maaseaduse ja veel mõne teise seaduse Avalikkude algkoolide seadus, mille Asutav Kogu 7. mail 1920 vastu võttis. 6-aastane maksuta sunduslik algkool, mis rajatud ühtlusekooli põhimõttele, moodustab esimese astme meie haridusesüsteemi, mille loomulik arendamine kindlaks pandiks meie kultuurilisele, majanduslikule ja riiklikule arenemisele. Kuid kahjuks nagu mujal, on ka Eestis olemas demokraatiavastased jõud, kes kuidagi huvitatud ei ole demokraatia võidulepääsemisest ja tema loomuliku arenemise kaitsest. Kallaletung on alanud nendele põhikividele või -alustele, mida Eesti Asutav Kogu oma põhiseaduse ja ka avalikkude algkoolide näol on loonud.

Kavatsusel on põhiseaduse muutmine. Avalikkude algkoolide seaduse ning üldse meie haridusesüsteemi muutmisele on juba tegelikult asutud. Meie teame, et meil on põhjalikult, kuid kaaluvate alusteta muudetud õpetajate ettevalmistamise süsteemi, millest siin omal ajal kõnelesin. Kergel käel on asutud meie Avalikkude algkoolide seaduse muutmisele. Ei saa vastu väielda vajadusele seadusi muuta, sest midagi ei ole kivilinenud, midagi ei ole muutmatut, kuid kui seda tehakse, siis tuleb seda teha selle seaduse huvides, selle asja huvides, mida see seadus peegeldab. Meil on juba algusest peale teatud ringkondades Avalikkude algkoolide seadus loetud halvaks seaduseks, utoopiaks, mis ei vastavat ei meie rahva kandejõule ega tema majanduslikkudele oludele ja olevat üldse suur liialdus hariduse alal. Kas see nii on, kui püstitada küsimus? Mida sooviksid näha Avalikkude algkoolide seaduse vastased? Nad sooviksid näha mitte 6-aastast, vaid 4-aastast sunduslikku algkooli. Peale selle oleksid vabatahtlikud koolid 5 ja 6 õppeaastaga ja kaheastmelised keskkoolid j. n. e. On veel feisi kavatsusi, mis veel kaugeemalegi lähevad, kuid neist ei pea ma tarvilikuks kõnelda.

Kui kool on demokraatia asi, siis peame võrdlema koolide korraldust teiste

maadega, kas tõesti oleme liialdanud haridusesüsteemi loomisel, kas tõesti oleme liiga kaugele läinud oma algkooli põhijoonte ülesseadmises. Igalpool haritud maailmas on läbi löönud sundusliku ja ühtlusekooli põhimõtte ja muidugi ka maksuta algkooli nõue. Peale selle on tõsist tähelepanu juhitud asjaolule, et õppeaeg oleks küllalt pikk, mis annaks võimaluse tarvilikuks ulatuses rahva haridust edasi viia. Meil on ideaaliks 6-aastane algkool. Meie avalik algkool näeb ette ka veel täiendavaid kaheaastasi klasse niisugusel juhul, kui 6-klassilise algkooli lõpetaja ei astu mõnda erikooli või keskkooli; siis peab ta avaliku algkooli nõude järele lõpetama sarnase klassi. Lääne-Euroopas on teostatud pikemaajaline kool, olgu see Saksamaal, Inglismaal, Ameerikas või Prantsusemaal. Seal on igatahes kas 8-aastane või 9-aastane kool teostamist leidnud, nagu Ameerika mõnes osariigis. (M. L a a r m a n, põl: Kui teie need riigid ette loeksite, oleks väga huvitav.) See viiks väga kaugele. (M. L a a r m a n, põl: Oh ei, aega ju on.) Hea küll. Ma tahan näidata, milline on kooli õppeaja pikkus Skandinaavia riikides. Seal on vähemalt 7- või 8-aastane kool läbi lõõnud. Peale selle tuleb arvesse võtta täiendusekoole, mis seal teostatud. Saksa riigi põhiseadusse on võetud nõue, et peale algkooli teostataks nelja-aastane edasiharimise ja täiendusekool. Mäletan, kui siin käis Ungari hariduseminister, siis toodi tema intervjuu, kus ta alla kriipsutab vajadust, maksta panna, Ungaris 8-aastane sunduslik algkool ja sellejuures 4-aastane täienduse- ja edasiharimise kool. Meie lähemate naabrite juures on maksta pandud vähemalt 6-aastane kool, nimelt lätlaste ja soomlaste juures. Nii näeme, et kooliaja pikkuse ja õppeaastate rohkuse mõttes et ole meie liialdanud. Meie oleme miinimumi oma algkooliseaduses läbi viinud, mis hädatarvilik oli läbi viia. Loomulikult meie ei ole saanud veel selles ulatuses kõiki nõudeid teostada, sest Avalikkude algkoolide seaduse elluviimine on pandud Vabariigi Valitsuse peale, kes selle seaduse elluviimist vastavate määrustega on korraldanud. Samuti tuleks tähendada, et meil ei ole küllalt energiliselt arendatud meie Avalikkude algkoolide seaduses lahiseks jäetud küsimusi. Meil oleks sel alal veel väga palju teha, enne kui tuleks asuda selle seaduse ümberkonstrueerimisele neis põhiküsimustes, mis meil on esitatud praeguse Hariduse- ja sotsiaalministri poolt Avalikkude algkoolide seaduse

näol ja osaliselt avalikkude algkoolide muutmise seaduse näol.

Ma ütlesin, et oleks veel küllalt tööd, et arendada antud piirides meie Avalikkude algkoolide seadust. Nii näiteks nõuab § 11. algkoolide seaduses, et oleks maksta pandud ka defektsete laste õppeasutuste seadus. Seda seadust meil veel ei ole. On olemas ainult määrused. Kuid soovitav oleks vastava seaduse makspanemine. Edasi puudub meil, nagu seda nõuab Avalikkude algkoolide seaduse § 21, täiendusekoolide seadus. Seaduse asemel on meil Vabariigi Valitsuse määrus täiendusekoolide põhijoonte kohta. Edasi puudub meil abikoolide ja õpetajate teenistuse seadus, mida ka nõuab Avalikkude algkoolide seadus. Rohkem kui kümme aastat on möödunud Avalikkude algkoolide seaduse vastuvõtmisest, aga ometi ei ole suudetud neid tarvilikke seadusi ellu viia. Selle vastu on asutud selle seaduse sarnaselt muutmisele, mis ebasoovitav kooli arenemise seisukohast. Nagu ma tähendasin, on Riigikogule esitatud kaks seadust: esimene on nõndanimetatud Avalikkude algkoolide seadus, mis tahab põhjalikult ümber töötada maksva seaduse; seda seadust taheti juba käesoleval istungjärgul vastu võtta, kuid arvestades mõnesuguste raskustega selle seaduse elluviimisel, on esitatud novell, kus on siiski küllalt tähtsaid Avalikkude algkoolide seaduse paragrahvide muutmisi käsitatud. Selles novellis kõneletakse küll, et seadus pannakse maksta ainult üheks aastaks. Kuid mis tähendab üheks aastaks? Kas tuleb sellest niiviisi aru saada, et ühe aasta pärast kaotab oma maksvuse see novell? Võibolla on siin lugu samasuguste, nagu praeguse valitsuse riide- ja nahatollidega, mida üheks aastaks kavatseti maksta panna, kuid mis küll vist kauemaks püsima jäävad. See novell ei ole midagi muud, kui väljavõte Avalikkude algkoolide seadusest, mis praegu haridusekomisjonis, ja mis kauemaks ajaks tahab ära määrata meie avalikkude algkoolide saatuse ja arenemise.

Kui asuda novelli sisulisele vaatlusele, siis kõigepealt peab avaldama mõtet, et esitatud paragrahvide muutmiseks ei ole koolielu normaal arenemise seisukohast erilist tarvidust, sest Vabariigi Valitsuse Avalikkude algkoolide seaduse elluviimise määruse § 8. põhjal on võimalik, nagu ma edaspidi oma kõnes näitan, ette võtta praegumaksva Avalikkude algkoolide seaduse teostamist nii, kuidas seda tarvilikuks peab Vabariigi Valitsus. § 8. kõlab järgmiselt:

„6-aastalise algkooli ja temale järgneva täienduskooli elluviimine sünnib järk-järgult. Asutava Kogu 1919. aasta 19. septembris määrusega maksmapandud sunduslik 4-aastaline algkool on maksev ka 1920/21 ja järgnevatel kooliaastatel. Algkooli 5. ning 6. õpeaasta ja täienduskooli sunduslikult maksmapanemise aja määrab vabariigi valitsus eraldi otsusega.“ Samuti võimaldab see määrus ka teisi Avalikkude algkoolide seaduses ettetulevaid paragrahve vastavalt aja nõuetele ja oludele maksta panna. Kuid seda ei ole teatud küllaldaselt tagatiseks olema ja on esitatud eriline novell. Sellejuures on põhjusena ette toodud väga omapärased väited. Haridusekomisjonis esines lugupeetud Hariduse- ja sotsiaalminister härra Hünerson seletustega, et käesolev novell tuleb sellepärast esitada, et 1930./31. a. eelarvesse ei ole tarvilikke summasid võetud Avalikkude algkoolide seaduse teostamiseks selles ulatuses, nagu seda seadus nõuab. See on täiesti üllatav nähe meie parlamentlikus elus. Hariduseminister enne, kui ei ole veel muudetud vastavaid seadusi, mis peavad vähendama kulusid, võtab juba eelarvesse vastavalt nendele kavatsustele, mida ta mõtleb tulevikus läbi viia, vähe-mad summad ja paneb siis Riigikogu tösi-asja ette: raha rohkem ei ole, nüüd ei ole muud midagi teha, kui tuleb hariduseasja kokku tõmmata. Tekib küsimus, kui nii-viisi võib iga Vabariigi Valitsuse liige talitada oma ametkonnas, siis sünnib küll omapärane eelarve käsitamise kord, mida seadus igatahes ei ole ette näinud. Riigikogule ei teatata, et eelarve nii konstrueeritud, et ei ole tarvilikud summad eelarvesse võetud vastavalt seadusenõuetele. Riigikogu heas arvamises, et kõik on korras, võtab eelarve vastu, mis puudulik. Kui härra Hariduse- ja sotsiaalministrile esitati küsimus ja paluti selle kohta seletust, siis tähendas härra minister, et sündinud on tösi-asja ja et ta heameelega võtab vastutuse enda peale kõiges selles asjas. Kelle ülesandel on see sündinud? Kas siin ei ole Majanduseminister esitanud ultimatiivse nõude kulude kokkuhoidmises? Selle peale tähendas härra Hariduse- ja sotsiaalminister, et see on kabineti saladus ja ta ei või haridusekomisjonile teatada, kuidas see sündinud. Nii-palju võib öelda sellest kummalisest eelarve kokkuseadmisesest, mis vist küll uus pretseident meie valitsuse tegevuses. Sellest siis tekib see kokkuhoiunõue, ja nüüd ei ole meil muud midagi teha, kui peame kokku hoidma, kokku hoidma ja kokku

hoidma, et kuidagi välja tulla hariduse eelarvega, sest vastasel korral tekiks puudujäägid. Tähendab, ühest vildakast sammust haridusepoliitikas tuli sattuda teise: hariduseasja korraldada ainult raamatupidamise, arvude ja summade seisukohalt. Ei saa vastu vaielda tarvidusele, igalpool kokkuhoidu teostada, — selle vastu ei saa ükski reaalselt mõttev inimene, seda rohkem politikategelane rääkida. Kuid siiski ei saa selle juures unustada otstarbekohasuse mõisteid ja otstarbekohasuse nõudeid kokkuhoiu teostamisel. Kogukondade, omavalitsuste, sagedasti ka ministereiumide kokkuhoiu tendents, mida alla kriipsutab muu seas prof. Meumann oma eksperimentaal-psühholoogia loenguis, võib muutuda kardetavaks hariduseasjale. Sarnane puhtmajanduslik tendents nõuab korrektiivi pedagoogilisest, füsioloogilisest ja koolitervis-hoju seisukohast. Meie haridusepoliitika viimasel ajal on juhitud ainult kokkuhoiu seisukohast, mida tõendab ka õpetajate ettevalmistuse süsteemi muutmine pedagoogiumide seaduse näol, mida põhjendatakse rohkem majanduslikust kui pedagoogilisest seisukohast. Nii siis on majanduslikud kalkulatsioonid ka selle novelli aluseks võetud. Kuid novellis on ka paragrahvid, mis ei ole seotud kokkuhoiu põhimõttega. Võtame näiteks koolikohustus-likkude laste küsimuse, mida käsitatakse § 8-as. Meie Avalikkude algkoolide seadusesse on võetud koolikohustuslike laste vanus 7 aastat. Selle küsimuse juures võib vaielda, milline vanus on otstarbekohasem ja vastavam pedagoogilisest seisukohast, kuid midagi halba ei sünni, kui koolikohustus 8 aasta vanusest peale maksta pannakse. Paljudes maades, muu seas ka Skandinaavia riikides, algab koolisundus 7. aastast. Shveitsis aga teostatakse koolisundust juba 6. aastast peale. Ma tähendasin, et meil ei pruugi vastu seista sellele vanusele, mis siin esitatud. Võibolla, et tõesti meie oludes tuleks koolisundust 8. aastast peale ajata, mis vastab rohkem meie oludele, arvestades meie teedega, kooli kaugusega j.n.e. Kuid ka 7-aastane vanus laseb end kaitssta, sest arstid on selgeks teinud, et selles vanuses on lapsed küllalt küpsed ja võivad küllalt edukalt koolitööd teha.

Suurema muudatusena seaduseelnõus tuleb võtta õppetöö kestust, millest kõneleb § 23. Valitsuse poolt on esitatud norm, et õppeaja kestuse alampiir oleks 28 nädalat. Praegu maksev algkoolide seadus näeb ette 35-nädalase õppetöö

kestuse. Tekib küsimus, milleks on tarvis õppeaja lühendamine, välja minnes puhtreaalsetest elunõuetest. Nagu praktika näidanud, ei ole meie siia maani veel suutnud normi — 35 nädalat — oma maa-alkkoolides teostada. Seda normi on suudetud teostada siia maani ainult linnaalkkoolides. Mul on hariduseministeeriumi poolt esitatud andmed, millest näha, kuidas see küsimus 8 viimase aasta jooksul — 1922. — 1930. aastani — arenenud. Selgub, et linnakoolides on siiski keskmiselt teostatud 36-nädalane õppetöö kestus, see on 210 päeva. Maa-alkkoolides on aga suudetud 32 nädala pikkust tööaega läbi viia, see on keskmiselt 187 päeva. Sellest on näha, et õppetöö kestus maal on siiski märksa vähem, kui linnades. Hariduseministeerium on püüdnud võimalust mööda seda vahet väikesemaks teha, et mitte väga lahtu minna avalikkude algkoolide kavade teostamisel linnas ja maal. Nii on see seni olnud. Nüüd on Hariduse- ja sotsiaalminister esitanud uue normi — 28 nädalat, mis peab rohkem vastama meie põllumajandusliikkudele oludele, karjaskäimisele j.n.e. Haridusekomisjonil läks korda püstitada teist normi — 180 päeva sotsialistide ettepanekul. Õppepäevad on võetud selleks, et selgem ja kergem oleks arvet pidada, et ei tuleks poolikuid nädalaid, vaid oleksid puhtad tööpäevad. Tähen-dab 180 õppepäeva moodsustaks umbes 32 nädalat, kui pühad hulka võtta. Kui see norm püsima jääks selles seaduseelnõus, siis jääksime selle normi juurde, mida viimase kaheksa aasta jooksul oleme suutnud maksta panna. Kuid on väga karta, et lugupeetud hariduseminister esineb parandusega, mis igatahes tahab seda normi lühendada; seda meie saame muidugi teisel lugemisel näha.

Aga ma tahaksin üldse õppeaja lühendamise tendentsi kohta öelda, et see on täiesti vastuvõtmatu printsiip. Meie endine kool töötas harilikult 15. oktoobrist — 15. aprillini ja oli rahvale seetõttu väga vastuvõetav, võimaldas karjaskäimist hea eduga. Nüüd nähtavasti tahetakse asuda selle meie esivanemate nõuete tasapinnale ja lühendada kooliaega. Kuid see nõue on igatahes väga vastolus üldise hariduse eduga, ja ka kokkuhoiu põhimõtete ja nõuetega. Kui meie võtame välismaad — seal on ometi ka inimesi, kellel on karjad, loomad ja kes ka aru saavad kooli edust ja huvidest; seal meie näeme hoopis teisi normisid. Ma võtan suured, vanad kultuurriigid ja võtan ka meie naaberriigid,

et näidata, milline õppetöö kestus seal on maksuma pandud. Kui võtame õppeaja kestuse Saksamaal, siis näeme, et õppeaeg seal kestab 40 nädalat või 240 õppepäeva. See on märksa pikem kui meil. Shveitsi kantonites kestab õppeaeg 42—46 nädalat, igas kantonis maksab oma norm. Taanis kestab õppeaeg 41 nädalat, Rootsis 34½ nädalat ja Inglismaal 40—44 nädalat. Lätis kestab õppeaeg 210 päeva, see on 35 nädalat. Leedus kestab õppeaeg 1. septembrist kuni 1. juunini, nagu näete, ka küllalt pikk tööaeg. Soomes kestab õppeaeg 1. septembrist kuni 31. maini, kuhu kuuluvad loomulikult ka pühad. Poolas kestab õppeaeg 1. septembrist kuni 30. juunini. Sellest näeme, et vanades kultuurriikides õppetöö kestus ulatab üle 40 nädala, kuna meie lähemates naaberriikides, mis oma olude poolest rohkem vastavad meie oludele, õppetöö aeg mitte alla 35 nädalat ei lange. Millised põhjused sunnivad õppetööd pikendada? Loomulikult vajadus võimalikult ökonoomselt kasutada neid materiaalseid kulusi, krediite, mis määratakse hariduse edendamiseks. Meil kõneldakse ühtelugu, et õpetajad midagi ei tee. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Paneme lapsed suvel ka kooli, olge nõus, ja siis on neil küllalt tööd.) Härra hariduseminister, ei maksa liialdada, selleks ei ole mingit vajadust, vaid meie peame jääma realiteedi juurde. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Laseme õpetajaid ka suvel töötada.) See on järgmine kava, mis võibolla järgmisel istungjärgul arutusele tuleb. Selle kava järgi koolitöö teostatakse nii, et esimene ja teine klass tuleb kooli 20. augustil ja lah-kub 15. oktoobril. Ja siis ollakse 7 kuud kodus ning jätkatakse jälle õppetööd... (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Ja õpetajail ei ole kunagi tööpudust!) 16. maist kuni 20. juunini. Selle küsimuse kohta ei taha mina aga praegu sõna võtta.

8. Järgmise koosoleku määramine.

J u h a t a j a: (Peatab kõnelejat.) Kavatsen vaheaja määrata. (H ü ü d e d: Lõpetada!) Enne kui koosoleku lõpetamise ettepanekut hääletan, teatan, et on korra mõttes ettepanek tehtud, homme koosolek pidada.

Juhatusel nimel teeb juhatusel liige Schulbach ettepaneku, pidada järgmine koosolek reedel, 4. juulil, kell 5 p. l. järgmise päeva-

korruga. (Vaata otsuste protokoll
nr. 76, lisa nr. 6.)
(Hääletatakse.) Ettepanek on
vastu võetud.

On ettepanek tehtud,
lõpetada koosolek.
(Hääletatakse.) Ettepanek on
vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.05 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhataja (allkiri).